

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: «Організація бюджетного процесу на місцевому рівні (на матеріалах Хмельницької міської ради)»

(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка)
магістратури за спеціальністю
072 Фінанси, банківська справа та
страхування
Паучок А. А.

(прізвище та ініціали)

Керівник: Синчак В. П., завідувач
кафедри, д. е. н.,
професор

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент: Бучковська Я. Г., доцент
кафедри, к.е.н

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Паучок А. А. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні (на матеріалах Хмельницької міської ради). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2020.

Магістерська робота присвячена поглибленню теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення організації бюджетного процесу на місцевому рівні. З цією метою розглянуто теоретичні основи та методичні аспекти організації бюджетного процесу на місцевому рівні, проаналізовано сучасний стан та розроблено практичні рекомендації з удосконалення організації бюджетного процесу на рівні місцевого бюджету територіальної громади.

Досліджено сутність бюджетного процесу та його організації на місцевому рівні. Проаналізовано стадії бюджетного процесу на місцевому рівні. Запропоновано згруповану класифікацію принципів бюджетного процесу на рівні місцевого бюджету територіальної громади. Розкрито структуру та повноваження суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні.

Показано процес складання проекту міського бюджету та його затвердження. Проаналізовано планові показники дохідної та видаткової частини місцевого бюджету. Розкрито процеси організації виконання бюджету та формування бюджетної звітності.

Узагальнено основні проблеми бюджетного процесу. Розроблено напрями та заходи з удосконалення організації бюджетного процесу. Розраховано ефективність запропонованих заходів з удосконалення організації бюджетного процесу на рівні місцевого бюджету територіальної громади. Розроблено

методичний підхід до удосконалення бюджетного планування на рівні місцевого бюджету територіальної громади.

Ключові слова: бюджет, бюджетний процес, організація бюджетного процесу, місцевий бюджет, принципи бюджетного процесу, суб'єкти бюджетного процесу, стадії бюджетного процесу, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетне планування, виконання бюджету, звітність про виконання бюджету.

ANNOTATION

Pauchok A. A. Organization of the budget process at the local level (on the materials of the Khmelnytskyi city council). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for Master degree in specialty 072 – Finance, banking and insurance. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi, 2020.

Thesis is devoted to deepening of theoretical bases and development of scientific and practical recommendations on improvement of the budget process at the local level.

Key words: budget, local budgets, budget process, organization of the budget process, budget revenues.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	8
1.1. Сутність організації бюджетного процесу і його роль у фінансовому управлінні.....	8
1.2. Принципи та суб'єкти бюджетного процесу.....	14
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	19
2.1. Планування дохідної і видаткової частини місцевого бюджету.....	19
2.2. Організація виконання бюджету та формування бюджетної звітності.....	27
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	42
3.1. Основні напрями та розробка заходів з удосконалення організації бюджетного процесу.....	42
3.2. Удосконалення бюджетного планування на місцевому рівні	49
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Дослідження організації бюджетного процесу та напрямків його вдосконалення вважається одним із найважливіших серед питань місцевого управління. Особливості формування бюджету та бюджетна політика загалом на місцевому рівні є основним інструментом регулювання соціально-економічних відносин на рівні територіальної громади та основним вектором прогнозування стратегічного розвитку відповідної території.

У своїх працях дослідженням питання організації бюджетного процесу на місцевому рівні та його удосконаленням займалися такі вітчизняні вчені як: Бугай Т. В. [4-6], Дмитрик О. О. [14], Зубенко В. В. [17; 18], Чуприна Л. М. [54], Павлюк К. [29], Шаповалов С. Л. [56], Васильєва Н. В. [9], Ніщимна С. [24], Іванський А. Й. [19], Макогон В. Д. [23], Роменська К. М. [50] та інші. Однак, не зважаючи на висвітлення проблем організації бюджетного процесу на місцевому рівні зазначеними авторами, що мають вагому теоретичну та практичну цінність, із запровадженням середньострокового бюджетного планування в Україні існує потреба подальшого дослідження та вирішення основних проблем при розробці, прийнятті та виконанні місцевих бюджетів.

Актуальність теми магістерської роботи обумовлена необхідністю удосконалення бюджетного процесу на місцевому рівні та поглиблення розгляду питань оптимізації планування бюджету, задля підвищення ефективності та результативності використання коштів місцевого бюджету. Наявні дослідження з обраної теми пропонують лише теоретичні напрями його удосконалення для місцевого рівня у цілому, що у повній мірі не відповідає сучасним реаліям бюджетної політики на рівні територіальних громад, тому існує потреба в розробці практичних та методичних рекомендації щодо удосконалення бюджетного процесу на рівні міста Хмельницького.

Метою магістерської роботи є узагальнення теоретичних і методичних положень організації бюджетного процесу на місцевому рівні та розробка практичних заходів її удосконалення.

Досягнення встановленої мети обумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- розкрити сутність організації бюджетного процесу і показати його роль у фінансовому управлінні;
- узагальнити принципи та дослідити суб'єктів бюджетного процесу;
- визначити передумови та показати необхідність планування дохідної і видаткової частини місцевого бюджету;
- проаналізувати процеси організації виконання бюджету та формування бюджетної звітності;
- розробити основні напрями та заходи з удосконалення організації бюджетного процесу;
- розробити методичний підхід до удосконалення бюджетного планування на рівні місцевого бюджету територіальної громади.

Об'єктом дослідження є організація бюджетного процесу на місцевому рівні.

Предметом дослідження є теоретичні основи, методичні підходи і практичні аспекти організації бюджетного процесу на рівні бюджету територіальної громади.

У процесі написання магістерської роботи було використано такі **методи дослідження**:

- діалектичний при дослідженні сутності поняття «бюджетний процес», «організація бюджетного процесу», аналізі принципів та суб'єктів бюджетного процесу у підрозділі 1.1., 1.2.;
- системний підхід та графічний метод було застосовано при аналізі стадій бюджетного процесу у підрозділі 1.1.;
- методи аналізу, синтезу, класифікації та узагальнення, використано при дослідженні теоретичних основ організації бюджетного процесу на місцевому рівні у розділі 1;

- метод порівняння у 2 розділі при визначенні відхилень фактичних показників від планових щодо виконання бюджету та 3 розділі при оцінці ефективності запропонованих заходів удосконалення бюджетного процесу;
- аналізу ретроспективних даних та звітності використано при дослідженні особливостей планування та виконання бюджету у розділі 2 та 3;
- таблично-графічний метод у 2 розділі при аналізі процесів планування та виконання бюджету, 3 розділі в межах оцінки ефективності запропонованої методики удосконалення бюджетного планування;
- прогнозування та регресійний аналіз у підрозділі 3.2. при оцінці розробленої методики з удосконалення бюджетного планування.

Практична значущість магістерської роботи полягає у розробленні практичних рекомендацій покращення бюджетного процесу на рівні міста Хмельницького. Висновки та пропозиції щодо удосконалення бюджетного процесу на місцевому рівні можуть бути використанні Хмельницькою міською радою при підготовці проекту бюджету.

Апробація результатів дослідження – за темою магістерської роботи було опубліковано тези на міжнародних науково-практичних конференціях:

1. Паучок А. А. Актуальні проблеми організації бюджетного процесу на місцевому рівні. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі* : збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23 грудня 2019 р.). : Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 4. С. 27-29.

2. Паучок А. А. Деякі питання ефективності організації бюджетного процесу на місцевому рівні. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти (частина I)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Львів, 25-26 грудня 2019 р. Львів : Львівський науковий форум, 2019. С. 35-37.

Структура роботи – відповідно до визначеної мети та завдань дослідження робота складається із вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 60 найменувань та 9 додатків. Загальний обсяг роботи 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

1.1. Сутність організації бюджетного процесу і його роль у фінансовому управлінні

Дослідження сутності та організації бюджетного процесу на місцевому рівні займає одне з провідних місць у фінансовій теорії. Необхідність дослідження бюджетного процесу на місцевому рівні полягає у потребі забезпечення та реалізації справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між територіальними громадами та громадянами.

Поняття «бюджетний процес» на законодавчому рівні визначено у п. 11 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України, та трактується як «регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства» [7]. Дане трактування бюджетного процесу покладається на його стадії, та характеризує бюджетний процес як поетапне виконання стадій бюджетного процесу.

Аналізуючи наукові підходи щодо трактування сутності поняття «бюджетний процес» слід вказати на відсутність однозначного підходу до його визначення, зокрема у фаховій літературі прийнятними є два підходи до розуміння бюджетного процесу – у вузькому та широкому значенні.

Науковці, що аналізують бюджетний процес у вузькому значенні розглядають його лише в межах стадій формування бюджету, як стверджує Бліхар М. М.: «бюджетний процес – це сукупність певних процедур з розробки бюджету як обов'язкового документа» [3, с. 324], таким чином трактування бюджетного процесу є близьким до визначення, що наведено у Бюджетному кодексі України.

Як стверджує Бугай Т. В.: «у широкому розумінні бюджетний процес є організованою і нормативно врегульованою діяльністю державних та місцевих органів влади у галузі бюджету» [4, с. 632-633].

Відповідно прихильники широкого розуміння бюджетного процесу наполягають на тому, що уся процедура із складання бюджету, побудована на владних повноваженнях органів та має бути підпорядкована процедурним формам, що забезпечують її законність, доцільність та обґрунтованість.

Водночас також варто розглянути інші дефініції поняття «бюджетний процес», що запропоновані вітчизняними вченими (табл. А.1).

Дослідження етимології поняття «бюджетний процес» дозволяє зробити висновок, що здебільшого бюджетний процес розглядається як постадійний процес. Аналіз наведених підходів у таблиці 1.1 дозволяє нам зробити висновок про те, що бюджетний процес – це урегульована нормами бюджетного права діяльність уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування, щодо складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів, а також складання, розгляду та затвердження звіту про їх виконання.

Проведений аналіз поняття бюджетного процесу дає змогу розглянути організацію бюджетного процесу та проаналізувати її сутність. Поняття організації бюджетного процесу займає важливе місце в реалізації бюджетної політики на державному та місцевому рівнях, адже є основоположною складовою суспільних фінансів.

Питання забезпечення оптимізації організації бюджетного процесу виявляється на кожній стадії, від його вирішення значною мірою залежить ефективність перерозподілу коштів, відповідність виконання затверджених програм, своєчасність та ефективність фінансування визначеного переліку зобов'язань.

Законодавчо організація бюджетного процесу регламентовано Конституцією України [21], Бюджетним кодексом України [7], рішеннями Верховної Ради України, місцевих рад народних депутатів, їх виконавчих

органів цих рад та іншими нормативно-правовими актами центральних органів виконавчої влади.

Дослідженню особливостей організації бюджетного процесу присвячені праці таких вітчизняних вчених як: Юрій С. І. [58], Кириленко О. П. [16; 20], Дем'янишин В. Г. [12; 13; 58].

Таким чином, на підставі аналізу теоретичних підходів до трактування сутності бюджетного процесу та дослідження його організації, можна стверджувати, що організацію бюджетного процесу доцільно розглядати як взаємозв'язок векторів: процедурного, ієрархічного, інституційного (рис. 1.1).

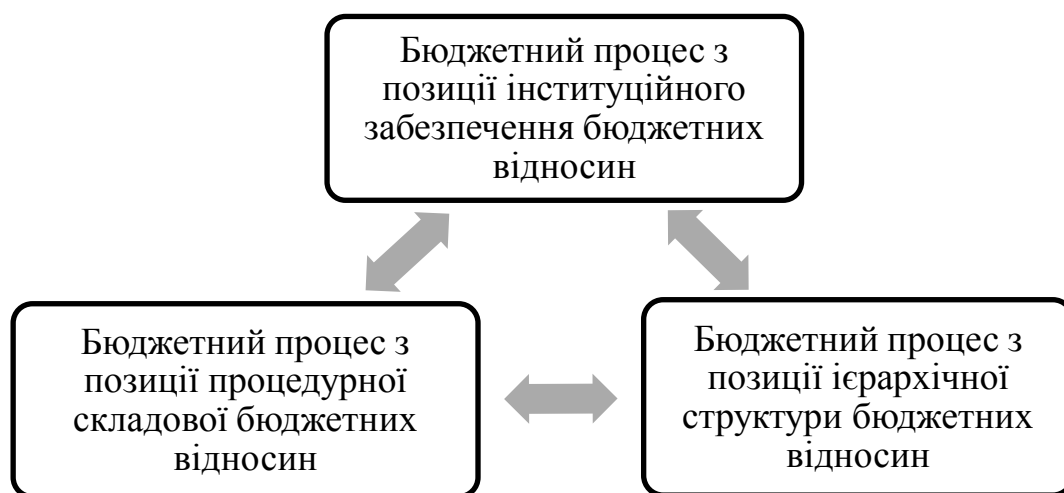

Рисунок 1.1 – Наукові підходи до інтерпретації поняття «організація бюджетного процесу»

Джерело: [4, с. 635]

Поняття «організація бюджетного процесу» можна трактувати, як заходи із забезпечення дотримання порядку проходження стадій бюджетного процесу, встановленого бюджетного регламенту із додержанням визначених прав та обов'язків усіх суб'єктів та учасників бюджетного процесу.

Організацію бюджетного процесу з точки зору інституційного забезпечення бюджетних відносин варто розглядати як взаємодію учасників бюджетного процесу, що здійснюється в межах законодавчо врегульованих процедур. Процедурна позиція розглядає організацію бюджетного процесу як

логічний взаємозв'язок усіх його стадій та елементів врегульованих чинним законодавством. З ієрархічної точки зору організація бюджетного процесу розглядається на державному та місцевому рівні.

Порядок організації бюджетного процесу потребує визначення ключових його рис, а саме:

- склад учасників;
- необхідний перелік дій та їх послідовність;
- визначення організаційної форми кожної дії;
- визначення порядку прийняття рішень [2, с. 103].

Оскільки ефективність та оптимальність організації бюджетного процесу на місцевому рівні залежить від послідовності дій, що виконуються, розглянемо стадії бюджетного процесу, які визначені п. 1 ст. 19 Бюджетного кодексу України [7]. Даний перелік стадій бюджетного процесу, що наведений у Бюджетному кодексі України є вичерпним, а його дотримання є обов'язковим для усіх суб'єктів бюджетного процесу на загальнодержавному та місцевих рівнях.

Поняття стадії бюджетного процесу можна трактувати як сукупність обґрунтованих законодавчо дій усіх учасників бюджетного процесу, на яких відбувається перетворення бюджету з одного якісного стану в інший. Визначальним є те, що стадії бюджетного процесу є взаємопов'язаними та обумовлюють їх зв'язок за своїми діями та змістом. На кожній із визначених стадій обов'язковим є забезпечення ефективного бюджетного планування і дотримання бюджетної дисципліни суб'єктами та учасниками бюджетного процесу.

Аналіз стадій бюджетного процесу на місцевому рівні потребує їх уточнення із розглядом відповідальних органів за виконання, термінів виконання та законодавчих підстав щодо їх реалізації на кожному етапі (рис. 1.2). Зазначені стадії ретельно регламентуються нормами бюджетного права, що дозволяє забезпечувати чіткість їх виконання та дотримання бюджетної

дисципліни. Таким чином, помітно, що кожна стадія закріплена за конкретним владним суб'єктом, функції якого регульовані законодавчо.

	Етапи бюджетного процесу	Відповідальні за виконання	Терміни виконання	Законодавчі підстави
I етап	Розгляд та схвалення прогнозів відповідних місцевих бюджетів	виконавчі органи відповідних місцевих рад	не пізніше 1 вересня року, що передує плановому	стаття 75 ¹ Бюджетного кодексу України *
II етап	Складання проектів місцевих бюджетів	Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи місцевих рад, місцеві фінансові органи	Друга половина серпня – 27 листопада (граничний термін)	стаття 76 Бюджетного кодексу України
III етап	Затвердження місцевих бюджетів	Відповідна місцева рада	до 25 грудня (включно) року, що передує плановому	стаття 77 Бюджетного кодексу України
IV етап	Виконання місцевих бюджетів та внесення змін до них	Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад	Протягом бюджетного періоду	стаття 78 Бюджетного кодексу України
V етап	Затвердження річного звіту про виконання бюджету або прийняття іншого рішення з цього приводу	Відповідні місцеві ради	у двомісячний строк після завершення відповідного бюджетного періоду	стаття 80 Бюджетного кодексу України

Рисунок 1.2 – Стадії бюджетного процесу на місцевому рівні

*Примітка. Складено автором за джерелом [7]

**Примітка. Положення статті 75¹ БКУ застосовуються з 1 січня 2020 року

Протягом бюджетного періоду обов'язковим є дотримання усіх процедур, що регламентовані у законодавчому порядку, важливою є «координація діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання місцевого бюджету» [7], «забезпечення відповідності розпису місцевого бюджету

встановленим бюджетним призначенням, його збалансованості» [7], оприлюднення визначеної статтею 28 Бюджетного кодексу України інформації, з дотриманням вимог ЗУ «Про відкритість використання публічних коштів» [40] та ЗУ «Про доступ до публічної інформації» [42], важливою є взаємодія з громадськістю щодо питань формування і використання коштів місцевого бюджету, а також забезпечення її участі у процесах розгляду та прийняття місцевого бюджету.

Отже, проведене дослідження сутності бюджетного процесу та його організації дало змогу виокремити два підходи до трактування його сутності, зокрема, як сукупність процедур у вузькому значенні та врегульовану діяльність у широкому. Запропоноване визначення бюджетного процесу поєднує у собі низку наукових підходів та трактування різних вчених, а також законодавче розуміння бюджетного процесу, та розглядає його як урегульовану нормами бюджетного права діяльність уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування, щодо складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів, а також складання, розгляду та затвердження звіту про їх виконання.

Визначено, що трактування організації бюджетного процесу потребує нормативно-правового урегулювання, зокрема, досліджено підходи до інтерпретації даного поняття та виокремлено основоположні: з позиції інституційного забезпечення, ієрархічної структури, процедурної складової, що надало підстави до трактування організації бюджетного процесу як заходів із забезпечення дотримання порядку проходження стадій бюджетного процесу, встановленого бюджетного регламенту із додержанням визначених прав та обов'язків усіх суб'єктів та учасників бюджетного процесу.

На підставі аналізу Бюджетного кодексу України, визначено п'ять стадій бюджетного процесу, відповідальних за їх виконання та терміни виконання, що згруповані у єдину схему стадій бюджетного процесу на місцевому рівні, проведене дослідження дало змогу подальшого аналізу суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні.

1.2. Принципи та суб'єкти бюджетного процесу

Бюджетний процес на місцевому рівні ґрунтується на засадах, що гарантують чіткість та неупередженість планування, ефективність використання коштів місцевих бюджетів, дотримання бюджетної та фінансової дисципліни на місцевому рівні, забезпечення регулярного контролю за виконання місцевих бюджетів.

Дані засади у фаховій літературі ототожнюють із принципами, що відображають властивості як бюджетної системи України загалом, так і тільки бюджетного процесу на місцевому рівні. Окремі принципи бюджетного процесу досліджували у своїх наукових працях такі вітчизняні вчені: Хомутенко В. П. [2], Бугай Т. В. [6], Ніщимна С. О. [24], Бандурка О. М. [1] та Фоменко Ю. О. [53].

Як стверджує Т. В. Бугай: «ототожнення принципів побудови бюджетної системи та організації бюджетного процесу є недоцільним, оскільки важливою ціллю виокремлення принципів бюджетної системи є створення такої бюджетної системи, що за оптимального використання фінансових ресурсів держави відображає державний устрій України в поєднанні із самостійністю місцевих бюджетів, а метою закріплення принципів бюджетного процесу має стати визначення ефективності його організації» [6, с. 42].

Розглянемо детально класифікацію принципів бюджетного процесу на підставі дослідження законодавчої бази та наукових праць вітчизняних вчених (Додаток Б). За даними таблиці Б.1 принципи бюджетного процесу було класифіковано за трьома ознаками та поділено на визначені законодавчо, загальні та специфічні.

Зокрема, принципи визначені законодавчо закріплені у статті 7 Бюджетного кодексу України та сформульовані як принципи бюджетної системи України, дотримання кожного із яких дозволяє забезпечити ефективність та результативність бюджетного процесу на всіх рівнях. Проте окрім зазначених принципів, що розкривають лише засади формування та

забезпечення бюджетної системи України, бюджетному процесу також притаманні загальні принципи, що розглядаються вітчизняними науковцями.

Виокремлення принципів бюджетного процесу у окрему категорію потребує їх закріплення у Бюджетному кодексі України задля розмежування їх із принципами бюджетної системи, відсутність їх законодавчого закріплення позбавляє загальнообов'язковості та створює неоднозначність їх подальшого тлумачення. Зокрема, Фоменко О. Ю. виділяє також специфічні принципи: науковості, циклічності, порівнянності, бюджетного регулювання, аналітичної діяльності та дотримання бюджетної дисципліни усіма суб'єктами бюджетного процесу [53, с. 38-45].

Оскільки усі дії в межах кожної із стадій бюджетного процесу закріплені за конкретним владним органом, розглянемо особливості їх функціонування та повноваження в організації бюджетного процесу. Законодавчо поняття суб'єктів бюджетного процесу не визначено, проте визначено ширше поняття «учасник бюджетного процесу», таким чином у ст. 19 п. 3 «Стадії та учасники бюджетного процесу» Бюджетного кодексу України: «учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами)».

Відповідно до розглянутих раніше принципів бюджетного процесу, обов'язковим є забезпечення його прозорості та публічності, тому серед суб'єктів бюджетного процесу необхідно виокремити громадськість, що у обов'язковому порядку повинна інформуватись щодо питань бюджетів як на державному так і на місцевому рівні на всіх стадіях бюджетного процесу.

Задля подальшої характеристики суб'єктів бюджетного процесу, здійснимо їх розподіл на п'ять груп:

- вищі державні органи;
- місцеві органи державної влади і управління;
- розпорядники бюджетних коштів;
- одержувачі бюджетних коштів;

– громадськість.

Даний поділ суб'єктів бюджетного процесу можливий завдяки виокремленню для кожного із них власних чи делегованих повноважень, прав та обов'язків. До органів, що визначають основні напрямки бюджетної політики на місцевому рівні відносять: Верховну Раду Автономної Республіки Крим та ради відповідного рівня. Оперативне управління бюджетним процесом на місцевому рівні забезпечують: Рада Міністрів АРК, обласні, районні державні адміністрації, виконавчі ОМС й територіальні управління Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України та Державної казначейської служби України.

Зокрема, розглянемо детально суб'єктів бюджетного процесу із їх поділом на вищі та місцеві органи (Додаток В). Також відмітимо, що фізичні та юридичні особи, згідно із чинним законодавством учасниками бюджетного процесу не є. Зазвичай вони виступають одержувачами бюджетних коштів, які отримують через розпорядників бюджетних коштів, які є учасниками бюджетного процесу.

Усі суб'єкти бюджетного процесу на місцевому рівні мають певну інституційну будову, тому для повноти дослідження розглянемо їх найзначиміші повноваження у таблиці 1.1.

Поняття бюджетних повноважень слід трактувати як права та обов'язки суб'єктів бюджетного процесу, що виникають у процесі їхньої діяльності, яка пов'язана із формуванням та використанням бюджетних коштів, проведенням контролю за дотриманням чинного законодавства, та спрямована досягнення результатів діяльності із забезпеченням ефективного та цільового використання бюджетних коштів.

Таблиця 1.1. Повноваження суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні*

Суб'єкт	Повноваження
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> – доведення вимог щодо складання проектів місцевих бюджетів; – доведення обсягів міжбюджетних трансфертів; – визначення типової форми рішення про місцевий бюджет; – затвердження типової форми бюджетних запитів, паспорта бюджетної програми, звіту про виконання

Продовження таблиці 1.1

Територіальні органи Державної казначейської служби України	<ul style="list-style-type: none"> – проведення розрахунково-касового обслуговування розпорядників, одержувачів бюджетних коштів; – забезпечують бухгалтерський облік усіх операцій з виконання місцевих бюджетів; – забезпечують обслуговування місцевих бюджетів за видатками, доходами, фінансуванням та кредитуванням – складають та подають відповідним МФО звітність про виконання місцевих бюджетів
Територіальні органи Державної податкової служби України	<ul style="list-style-type: none"> – проведення обліку платників податків; – формування звітності про стан розрахунків платників податків із місцевим бюджетом; – взаємодія та обмін інформації з органами місцевої влади
Місцеві ради	<ul style="list-style-type: none"> – розглядають та затверджують місцевий бюджет; – затверджують річний звіт про виконання бюджету; – встановлюють ставки місцевих податків та зборів (пільги)
Виконавчі органи місцевих рад	<ul style="list-style-type: none"> – схвалюють рішення про місцевий бюджет та подають раді на затвердження; – оприлюднюють рішення про бюджет; – забезпечують виконання місцевого бюджету; – подають звіти про виконання місцевого бюджету
Комісії місцевих рад	<ul style="list-style-type: none"> – проводять перевірку річного звіту про виконання місцевого бюджету; – здійснюють попередній розгляд проекту місцевого бюджету
Місцеві фінансові органи	<ul style="list-style-type: none"> – розробляють інструкції з підготовки бюджетних запитів; – готують проект рішення про місцевий бюджет; – керівник приймає рішення про включення бюджетних запитів до проекту місцевого бюджету; – аналізують бюджетні запити головних розпорядників бюджетних коштів на місцевому рівні
Головні розпорядники бюджетних коштів	<ul style="list-style-type: none"> – розробляють бюджетні запити та несуть відповідальність за їх розроблення та своєчасне подання; – приймають участь у розгляді проекту місцевого бюджету; – приймають участь у консультаціях при внесенні змін до проекту місцевого бюджету

*Примітка. Складено автором на основі джерел [2, с. 105-107; 7; 16, с. 280-295]

Розглянуті повноваження суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні визначають передумови та порядок організації бюджетного процесу як такого. Важливою передумовою забезпечення ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні є дотримання та збереження координації усіх його суб'єктів.

Кожен із розглянутих суб'єктів (див. рис. В.1) зобов'язаний дотримуватись чинного законодавства в межах відведених йому компетенцій,

відповідно за їх дотримання, особи, що наділені бюджетними повноваженнями як визначено статтею 121 Бюджетного кодексу України: «несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом» [7]. Варто відмітити, що із розвитком управління у сфері місцевих фінансів виникає потреба від усіх суб'єктів бюджетного процесу у пошуку нових механізмів формування, використання та контролю за усіма процедурами фінансового забезпечення на адміністративно-територіальних одиницях.

Таким чином, на підставі аналізу принципів бюджетного процесу було виявлено відсутність їх єдиного тлумачення та ототожнення із принципами бюджетної системи. Запропоновано згруповану класифікацію принципів бюджетного процесу за ознаками: законодавчими, загальними та спеціальними, їх дотримання забезпечить ефективність та результативність реалізації бюджетного процесу на місцевому рівні. Було визначено необхідність закріплення принципів бюджетного процесу у Бюджетному кодексі України задля розмежування їх із принципами бюджетної системи.

В результаті дослідження суб'єктів бюджетного процесу виявлено, що основними суб'єктами бюджетного процесу на місцевому рівні є: Міністерство фінансів України, територіальні органи Державної казначейської служби України та Державної податкової служби України, місцеві ради, виконавчі органи місцевих рад, комісії місцевих рад, місцеві фінансові органи та головні розпорядники бюджетних коштів. Аналіз повноважень суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні надав змогу розмежувати їх права та обов'язки та визначити значимість кожного із них, сформулювати передумови та порядок організації бюджетного процесу на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

2.1. Планування дохідної і видаткової частини місцевого бюджету

Поняття бюджетного планування займає ключове місце у бюджетній політиці, зокрема у сфері доходів бюджету, видатків та міжбюджетних відносин. Від ефективності планування та прогнозування дохідної частини місцевого бюджету буде залежати обсяг фінансових ресурсів, що залучаються для виконання покладених на органи місцевого самоврядування завдань, а точність планування доходів місцевих бюджетів є підставою для обґрунтованого визначення видатків бюджету.

Бюджетне планування визначає порядок складання, розгляду і затвердження бюджету, досліджує теоретичні та практичні аспекти його формування та його нормативно-правову основу. Дослідження теоретичних та практичних аспектів особливостей проведення та удосконалення бюджетного планування висвітленні у працях таких вітчизняних вчених, як Плескач В. Л. [32], Прокопенко Н. О. [32], Жебчук Р. Л. [15], Зубенко В. В. [17; 18], Шаповал С. Л. [55].

Ефективне планування дохідної та видаткової частини місцевого бюджету повинне забезпечити виконання завдань, що полягають у збалансуванні доходів та видатків бюджету, оптимізації бюджету на плановий та прогнозований періоди, вирішення усіх суперечностей між інтересами суб'єктів бюджетного процесу.

Забезпечення виконання завдань можливе лише за дотримання принципів бюджетного планування:

- гласності та прозорості;
- стабільності, повноти, періодичності, збалансованості, директивності та неперервності;

- точності у використанні нормативно-правової бази та бюджетної класифікації;
- дотримання поєднання комплексного підходу бюджетного планування із основними прогнозними показниками соціально-економічного розвитку.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» [41] від 11 січня 2019 року в Україні відбувся перехід на середньострокове бюджетне планування. Таким чином на місцевому рівні інструментом даного планування є трирічні місцеві фінансові плани, що базуються на бюджетній декларації.

У п. 1 ст. 75 Бюджетного кодексу України визначено, що: «проект місцевого бюджету ґрунтується на показниках, визначених у прогнозі місцевого бюджету, схваленому у році, що передує плановому», у п. 3 ст. 75¹ БКУ визначено порядок прогнозування доходів, обсягів фінансування, повернення кредитів, граничних показників видатків та надання кредитів з місцевого бюджету на підставі прогнозних показників економічного і соціального розвитку України та відповідної території на середньостроковий період та аналізу виконання місцевого бюджету [7].

Варто відмітити, що основним інструментом реалізації середньострокового бюджетного планування є програмно-цільовий метод, особливості застосування якого регулюються ст. 20 БКУ. Порядок планування дохідної і видаткової частини бюджету міста Хмельницького визначено у Бюджетному регламенті від 11.10.2018 р. На етапі складання та розгляду прогнозу місцевого бюджету і прийняття рішення щодо нього відбувається розробка Бюджетного календаря, таке розпорядження щодо бюджету міста на 2020 рік було прийнято 27.09.2019 р. Реалізація даної стадії бюджетного процесу у Хмельницькій міській раді розпочинається згідно із статтею 75 БКУ із доведенням Мінфіном до виконавчого органу ХМР особливостей складання розрахунків до прогнозів місцевого бюджету та проекту місцевого бюджету.

Згідно із бюджетним регламентом, визначено, що «складання проекту міського бюджету здійснюється поетапно з урахуванням розрахункових прогнозних показників економічного та соціального розвитку міста, індикативних прогнозних показників міського бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди» [8]. За результатами аналізу бюджетного регламенту та календарного плану-графіку визначимо процедуру складання проекту бюджету (рис. 2.1).

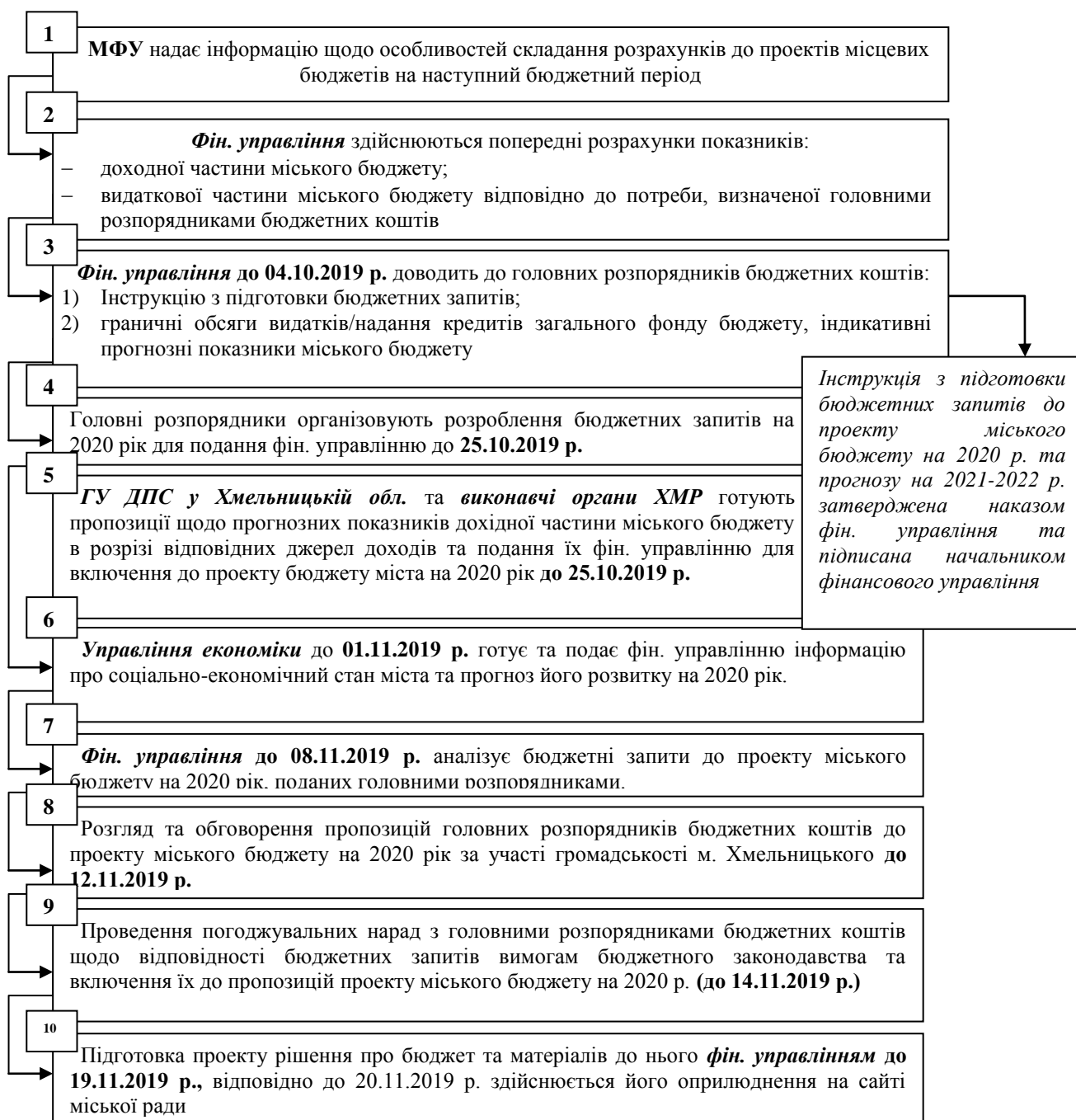

Рисунок 2.1 – Процедура складання проекту бюджету м. Хмельницького*

*Примітка. Складено автором за джерелом [8]

На рисунку 2.1. зображено схему складання проекту бюджету міста Хмельницького на усіх його стадіях із датами виконання. На останній стадії фінансове управління ХМР готує проект рішення про місцевий бюджет відповідно до типової форми рішення доведеної МФУ.

Проект рішення про місцевий бюджет на наступний рік перед його розглядом на сесії ХМР розглядається та схвалюється її виконавчим комітетом до 06.12.2019 р. (рис. 2.2).

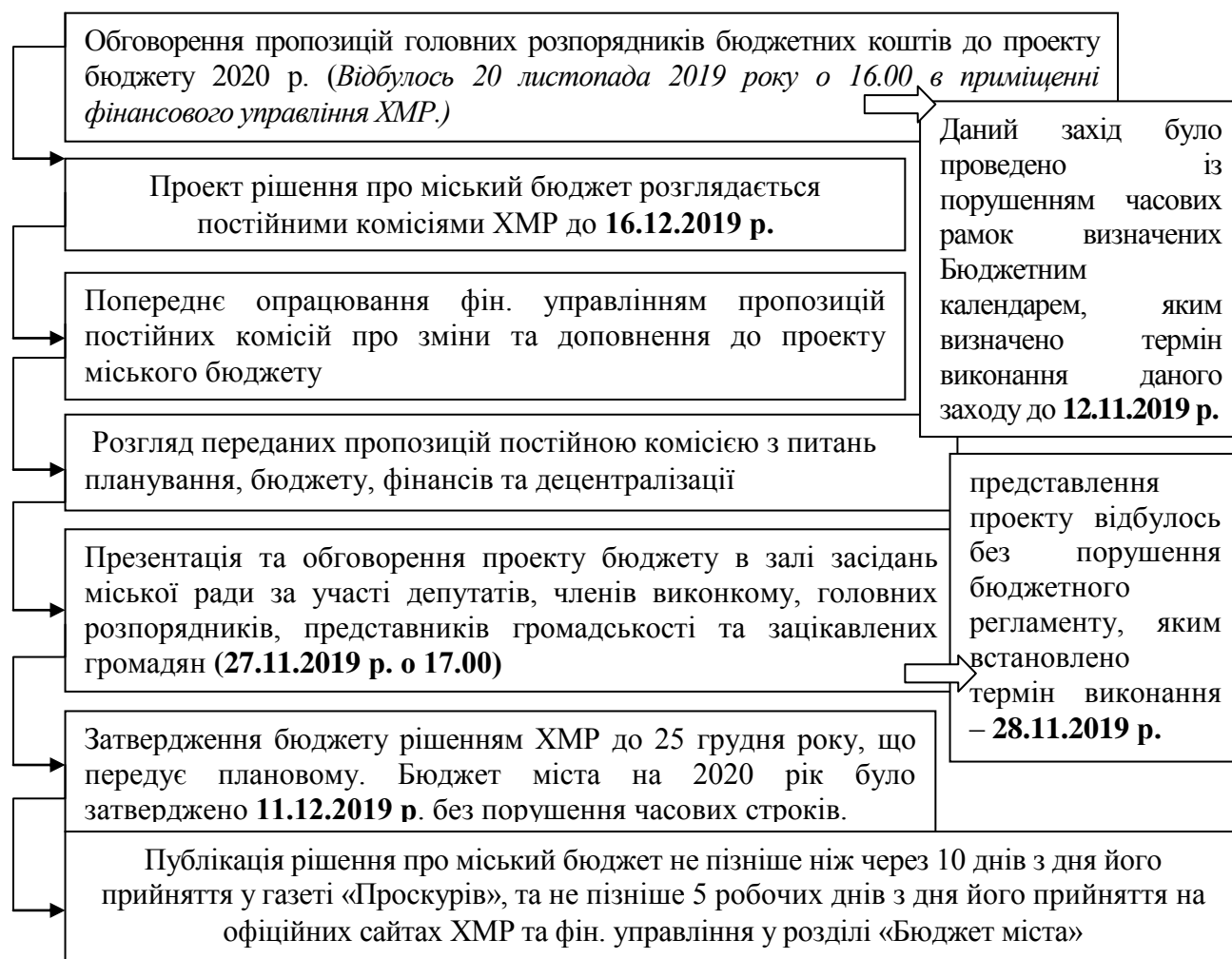

Рисунок 2.2 – Процедура розгляду проекту та прийняття рішення про бюджет м. Хмельницького*

*Примітка: Складено автором на основі джерел [8; 39]

Проаналізуємо основні показники затвердженого бюджету на 2018-2020 рр. та прогноз бюджету міста Хмельницького на 2021-2022 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Аналіз планових показників міського бюджету на 2018-2022 рр., (млн. грн.)*

Показник	План			Прогноз	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Загальний фонд					
Доходи (з трансфертами)	2788,2	2834,1	2488,2	2508,9	2652,3
Видатки (з трансфертами)	2574,4	2605,4	2269,7	2369,6	2509,0
Кредитування усього, у тому числі:	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0
- надання кредитів з бюджету	0,0	0,3	-	-	-
- повернення кредитів до бюджету	0,0	-	-	-	-
Фінансування (дефіцит / профіцит)	213,8	228,8	218,5	139,3	143,3
Спеціальний фонд					
Доходи (з трансфертами)	134,2	152,4	168,6	161,7	167,9
Видатки (з трансфертами)	356,2	378,8	383,7	301,0	311,2
Кредитування усього, у тому числі:	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- надання кредитів з бюджету	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
- повернення кредитів до бюджету	-0,2	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2
Фінансування (дефіцит / профіцит)	-222,1	-226,4	-215,2	-139,3	-143,3
Разом					
Доходи (з трансфертами)	2922,33	2986,5	2656,8	2670,6	2820,2
Видатки (з трансфертами)	2930,62	2984,1	2653,5	2670,6	2820,2
Кредитування усього, у тому числі:	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0
- надання кредитів з бюджету	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2
- повернення кредитів до бюджету	-0,2	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2
Фінансування (дефіцит / профіцит)	-8,29	2,4	3,3	0,0	0,0

*Примітка. Складено автором на основі джерел [37-39]

За даними таблиці 2.1. помітно, що у 2019 році заплановано профіцит бюджету у обсязі 2,4 млн. грн., 2020 році – 3,3 млн. грн., у 2021-2022 рр. показник фінансування становить 0,0 млн. грн., тобто статті доходів та витрат є збалансованими. Показники дефіциту помітні протягом усіх досліджуваних років по спеціальному фонду із його зменшенням у 2020-2022 рр.

Загалом помітно негативну тенденцію до зменшення обсягів доходів у плановому 2020 році на 11 % порівняно із плановими показниками 2019 року, проте у 2021 році прогнозується зростання доходів на 1 % та у 2022 р. на 6 % відповідно.

Серед причин зменшення обсягів дохідної частини бюджету м. Хмельницького на 2020 рік варто відмітити збільшення обсягу реверсної дотації та зменшення надходжень міжбюджетних трансфертів.

Аналіз основних планових показників бюджету міста Хмельницького потребує детального розгляду структури доходів бюджету на 2018-2022 рр. (Додаток Г). За даними таблиці Г.1 розглянемо структуру дохідної частини бюджету на плановий 2020 рік (рис. 2.3).

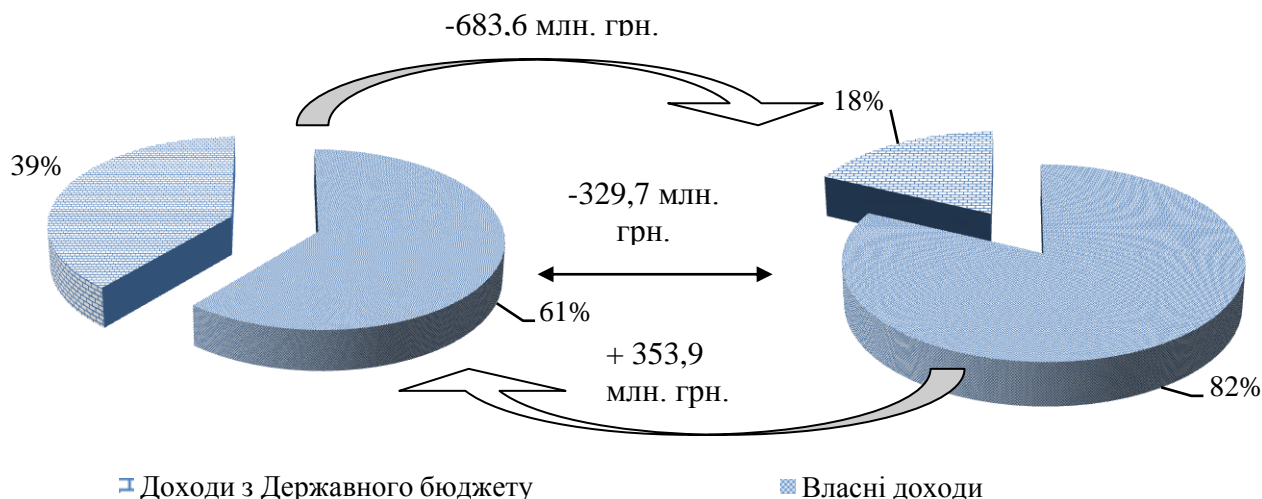

Рисунок 2.3 – Динаміка доходів бюджету м. Хмельницького за 2019-2020 рр.*

*Примітка: Складено автором на основі джерел [38; 39]

За даними рисунку 2.3. помітно зменшення загального обсягу доходів у 2020 році на 329,7 млн. грн., така тенденція спричинена зменшенням частки міжбюджетних трансфертів на 683,6 млн. грн. з Державного бюджету та зростання обсягів власних доходів бюджету на 353,6 млн. грн. Розглянемо структуру дохідної частини бюджету на прогнозний 2021 рік (рис. 2.4).

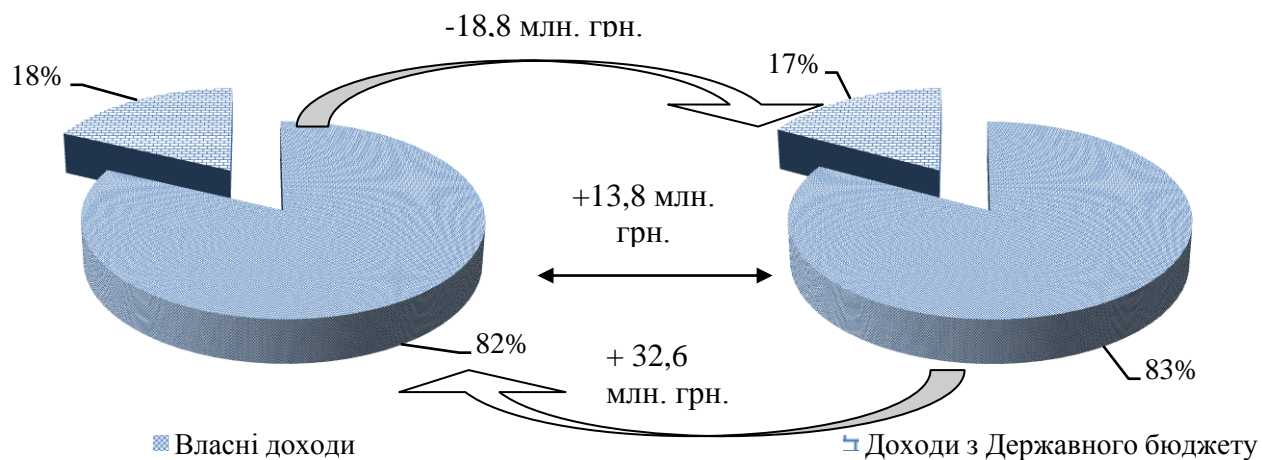

Рисунок 2.4 – Динаміка доходів бюджету м. Хмельницького за 2020-2021 рр.*

*Примітка. Складено автором за джерелом [39]

За даними рисунку 2.4. спостерігаємо збільшення загального обсягу доходів у 2021 році на 13,8 млн. грн., що пов'язано із збільшенням частки власних доходів бюджету на 32,6 млн. грн., проте помітне зменшення надходжень з Державного бюджету на 18,8 млн. грн. Розглянемо структуру дохідної частини бюджету на прогнозний 2022 рік (рис. 2.5).

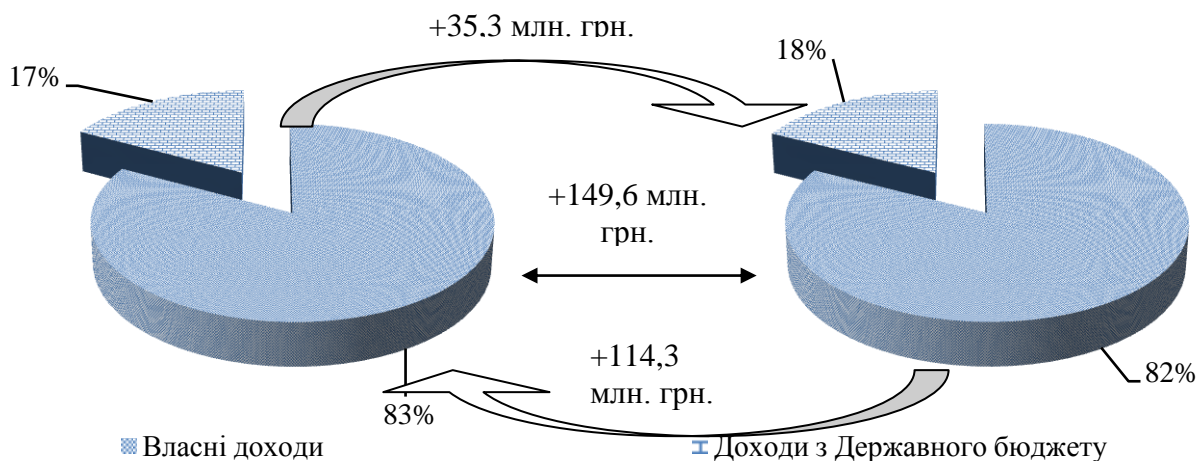

Рисунок 2. 5 – Динаміка доходів бюджету м. Хмельницького за 2021-2022 рр.*

*Примітка. Складено автором за джерелом [39]

За даними рисунку 2.5. помітне збільшення загального обсягу доходів у 2022 році на 149,6 млн. грн., що пов'язано із збільшенням частки власних доходів бюджету на 114,3 млн. грн. та надходжень з Державного бюджету на 35,3 млн. грн.

Даний аналіз дозволяє стверджувати, що у структурі доходів бюджету переважають податкові надходження, а саме податок на доходи фізичних осіб та єдиний податок. Проаналізуємо питому вагу основних бюджетоутворюючих джерел в структурі власних доходів у запланованому 2020 р. (табл. 2.2)

Таблиця 2.2. Питома вага основних бюджетоутворюючих джерел в структурі власних доходів 2020 р.*

Джерело	млн. грн.	питома вага, %
ПДФО	1272,7	58
Єдиний податок	335,9	15
Плата за землю	162,9	8
Акцизний податок	151,1	7
Плата за надання адміністративних послуг	25,0	1
Кошти пайової участі	12,0	1

Продовження таблиці 2.2

Власні надходження бюджетних установ	146,6	7
Податок на нерухоме майно	25,0	1
Інші	48,9	2

*Примітка. Складено автором за джерелом [39]

За даними таблиці 2.2. помітно, що найбільшу частку у питомій вазі бюджетоутворюючих джерел в структурі власних доходів займає ПДФО (58 %), єдиний податок (15 %) та плата за землю (8 %).

Оскільки було визначено, що у 2020 році планується надходження по ПДФО та єдиному податку у найбільших обсягах, проведемо аналіз динаміки даних джерел доходу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Динаміка планових надходжень по ПДФО та єдиному податку в 2019-2020 роках, (млн. грн.)*

Показник	2019 р. план	2020 р. план	Відхилення 2020/2019	Темп зростання (зниження), % 2020/2019
I. Податок на доходи фізичних осіб:				
Кількість платників податку на доходи фізичних осіб	6420	7160	740	112
Чисельність штатних працівників по місту	83500	87458	3958	105
Середньомісячна заробітна плата	8620	9848	1228	114
Обсяг надходження податку на доходи фізичних осіб - всього, з них:	1003,6	1272,7	269,1	127
ПДФО з зарплати	854,1 (85,1%)	1064,1 (83,6%)	210	125
ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців	124 (12,4%)	167,6 (13,2%)	43,6	135
ПДФО з інших доходів ніж зарплата	25,5 (2,5%)	41(3,2%)	15,5	161
Питома вага в структурі платників податку на доходи з заробітної плати , а саме :				
великі підприємства, %	41,6	48,5	-	-
бюджетні установи, %	48,8	48,8	-	-
інші бізнесові структури, %	9,6	2,7	-	-
II. Єдиний податок:				
Кількість платників єдиного податку – всього:	21326	22162	836	104
в т. ч. фізичні особи, з них:	18 836	19635	799	104
1 група	6300	5890	-410	93
2 група	7700	8005	305	104
3 група	4836	5800	964	120

Продовження таблиці 2.3

в т. ч. юридичні особи:	2490	2 527	37	101
Обсяг надходження ЄП, в т. ч.:	274,4	335,9	62	122
з фізичних осіб	221,8	272,6	50,8	123
з юридичних осіб	52,6	63,3	10,7	120

*Примітка. Складено автором за джерелом [39]

За даними таблиці 2.3. можна зробити висновок, про те, що на 2020 рік заплановано зростання надходжень по ПДФО на 27 % та єдиного податку на 22 % (з фізичних осіб на 23 %, а також з юридичних осіб на 20 %). Загалом помітне зростання кількості платників ПДФО на 12 % та єдиного податку 4 %.

Чисельність штатних працівників по місту зростає на 5 %, а середньомісячна заробітна плата на 14 %. Як наслідок прогнозовані дані надходжень по ПДФО та єдиному податку на 2020 рік до місцевого бюджету дозволять збільшити обсяги власних доходів бюджету.

Розглянемо структуру видатків бюджету міста на 2018-2022 рр. (Додаток Д). За даними таблиці Д.1 помітно, що найбільшу питому вагу серед видатків бюджету на запланований 2020 рік та прогнозовані 2021-2022 рр. становлять видатки на освіту (53 %, 54 % та 54 % відповідно). У плановому 2020 році відбулось зростання видатків на освіту на 25 %, видатків на фізичну культуру і спорт на 68 % та міжбюджетні трансферти на 31 % порівняно із 2019 роком.

Таким чином, аналіз необхідності бюджетного планування дав змогу встановити, що ефективне планування дохідної та видаткової частини місцевого бюджету забезпечує виконання завдань, які полягають у збалансуванні доходів та видатків бюджету, його оптимізації на планові періоди та вирішенні суперечностей між інтересами суб'єктів бюджетного процесу. Аналіз Бюджетного кодексу України та бюджетного регламенту Хмельницької міської ради сприяв дослідженню процедури складання, розгляду та прийняття рішення про місцевий бюджет.

За результатами аналізу планових показників міського бюджету було виявлено тенденцію до зменшення доходів у плановому році та їх незначне зростання у прогнозних роках, дослідження структури дохідної та видаткової

частини бюджету надало підстави до аналізу темпів зростання (зменшення) планових показників бюджету в розрізі їх складових частин.

2.2. Організація виконання бюджету та формування бюджетної звітності

Ефективність та результативність виконання дохідної та видаткової частини бюджету є найважливішим питанням планування бюджету в умовах достатньо обмежених бюджетних ресурсів. Обов'язок із проведення організації та управління виконанням бюджету міста, у тому числі координації усіх суб'єктів та учасників бюджетного процесу у Хмельницькій міській раді покладено на фінансове управління.

Порядок виконання міського бюджету також регламентується затвердженням начальником фінансового управління розписом, його затвердження відбувається після ухвалення Хмельницькою міською радою рішення про місцевий бюджет на відповідний плановий рік. Згідно із статтею 43 Бюджетного кодексу України застосовується казначейське обслуговування при виконанні міського бюджету територіальними органами Казначейства України.

Аналіз доходів міського бюджету здійснюється фінансовим управлінням за участі органів, що здійснюють контроль над справами надходжень до бюджету. У статті 46-50 Бюджетного кодексу України та у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» визначено процедуру виконання бюджету міста за видатками та кредитуванням.

Визначальною підставою до затвердження кошторисів є отримання розпорядниками бюджетних коштів бюджетних асигнувань згідно із затвердженням розписом. Контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису бюджету здійснює Казначейство України. Відповідно згідно із встановленими процедурами та вимогами у Бюджетному

кодексі України, розпорядники бюджетних коштів забезпечують управління бюджетними асигнуваннями і здійснення контролю за їх виконанням.

Варто відмітити, що отримання бюджетних зобов'язань та здійснення платежів розпорядниками бюджетних коштів відбувається тільки в межах бюджетних асигнувань, що встановлені кошторисами, із врахуванням необхідності виконання бюджетних зобов'язань минулих років. Отримання бюджетних зобов'язань за спеціальним фондом розпорядниками бюджетних коштів здійснюється лише в межах фактичних надходжень по спеціальному фонду.

Проаналізуємо виконання міського бюджету за основними джерелами доходів за 2014-2018 рр. (табл. 2.4-2.9).

Таблиця 2.4. Виконання дохідної частини бюджету міста за 2014 р., (млн. грн.)*

Вид доходу	План	Факт	Виконання плану, (%)
Податкові надходження, в т.ч.:	479,3	517,1	108
ПДФО	324,3	347,9	107,3
ЄП	74,1	83,2	112
Плата за землю	71,0	73,4	103,3
Податок на нерухоме майно	0,1	0,13	138
Неподаткові надходження	78,4	84,2	107,3
Доходи від операцій з капіталом	3,2	3,0	92,71
Офіційні трансферти	632,0	427,6	67,6
Всього загальний фонд	907,1	919,7	101,4
Всього спеціальний фонд	313,3	315,1	101
Разом доходів:	1220,3	1234,8	101

*Примітка Складено автором на основі звіту про виконання бюджету [43]

За даними наведеними у таблиці 2.4. визначено перевиконання плану по податкових надходженнях на 8 %, по неподаткових надходженнях на 7,3 % та всього по доходам на 1%. Невиконання плану спостерігається за доходами від операцій з капіталом на 7,29 % та офіційних трансфертах на 29,34 %. У структурі податкових надходжень плановий показник виконано по усіх графах.

Таблиця 2.5. Виконання дохідної частини бюджету міста за 2015 р. (млн. грн.)*

Вид доходу	План	Факт	Виконання плану, (%)
Податкові надходження, в т. ч.:	611,6	631,1	103,2
ПДФО	312,0	333,2	106,8

Продовження таблиці 2.5

ЄП	97,8	99,4	101,6
Плата за землю	78,8	93,0	117,9
Акцизний податок	99,1	81,4	82,1
Податок на нерухоме майно	5,9	4,8	80,8
Неподаткові надходження	117,7	125,3	106
Доходи від операцій з капіталом	3,6	15,1	415,6
Офіційні трансферти	928,8	913,2	98,32
Всього загальний фонд	1480,0	1499,0	101,3
Всього спеціальний фонд	104,2	119,0	114,2
Разом доходів:	1584,2	1618,0	102,1

*Примітка. Складено автором на основі звіту про виконання бюджету [44]

За даними наведеними у таблиці 2.5. спостерігаємо перевиконання плану по податкових надходженнях на 3,2 %, по неподаткових надходженнях на 6 %, за доходами від операцій з капіталом на 315,6 %, по доходах загалом на 2,1 %. По офіційних трансфертах наявне невиконання плану на 1,7 %. У структурі податкових надходжень помітне виконання запланованих обсягів доходів по ПДФО, ЄП, платі за землю та невиконання по акцизному податку та податку на нерухоме майно.

Таблиця 2.6. Виконання дохідної частини бюджету міста за 2016 р. (млн. грн.)*

Вид доходу	План	Факт	Виконання плану, (%)
Податкові надходження, в т. ч.:	865,2	899,7	104,0
ПДФО	475,0	488,2	102,8
ЄП	139,1	145,5	104,6
Плата за землю	126,2	133,1	105,5
Акцизний податок	114,8	129,0	112,3
Податок на нерухоме майно	5,1	6,6	129,0
Неподаткові надходження	185,1	171,4	62,61
Доходи від операцій з капіталом	6,5	13,6	208,6
Офіційні трансферти	972,7	972,2	100
Всього загальний фонд	1907,6	1921,4	100,7
Всього спеціальний фонд	125,7	139,6	111,0
Разом доходів:	2033,4	2061,0	101,3

*Примітка. Складено автором на основі звіту про виконання бюджету [45]

За даними наведеними у таблиці 2.6. спостерігаємо перевиконання плану по податкових надходженнях на 4 %, за доходами від операцій з капіталом на 108,6 %, по доходах загалом на 1,3 %. По неподаткових надходженнях наявне

невиконання плану на 37,39 %. У структурі податкових надходжень виконано показники усіх заплановані обсягів доходів.

Таблиця 2.7. Виконання дохідної частини бюджету міста за 2017 р. (млн. грн.)*

Вид доходу	План	Факт	Виконання плану, (%)
Податкові надходження, в т. ч.:	1180,6	1226,2	103,9
ПДФО	685,8	717,0	104,5
ЄП	205,0	204,5	99,7
Плата за землю	137,5	141,0	102,5
Акцизний податок	80,0	81,3	101,6
Податок на нерухоме майно	7,3	12,7	174,6
Неподаткові надходження	246,6	223,8	94,8
Доходи від операцій з капіталом	4,4	6,9	158,6
Офіційні трансферти	1334,3	1312,6	98,37
Всього загальний фонд	2569,0	2578,4	100,4
Всього спеціальний фонд	200,3	204,8	104,0
Разом доходів:	2769,3	2783,3	100,5

*Примітка. Складено автором на основі звіту про виконання бюджету [46]

За даними наведеними у таблиці 2.7. спостерігаємо перевиконання плану по податкових надходженнях на 3,9 %, за доходами від операцій з капіталом на 58,6 %, по доходах загалом на 0,5 %. По неподаткових надходженнях наявне невиконання плану на 5,2 % та офіційних трансфертах на 1,63 %. У структурі неподаткових надходжень помітне невиконання плану по ЄП на 0,3 %.

Таблиця 2.8. Виконання дохідної частини бюджету міста за 2018 р. (млн. грн.)*

Вид доходу	План	Факт	Виконання плану, (%)
Податкові надходження, в т. ч.:	1493,4	1496,4	100,2
ПДФО	923,7	921,4	99,8
ЄП	245,0	250,1	102,1
Плата за землю	146,4	149,0	101,0
Акцизний податок	79,3	79,5	100,3
Податок на нерухоме майно	18,2	18,8	103,3
Неподаткові надходження	224,2	223,5	99,7
Доходи від операцій з капіталом	10,2	11,7	115,5
Офіційні трансферти	1451,7	1434,2	98,8
Всього загальний фонд	3015,8	3000,1	99,5
Всього спеціальний фонд	167,3	169,5	101,4
Разом доходів:	3183,1	3169,7	99,58

*Примітка. Складено автором на основі звіту про виконання бюджету [47]

За даними наведеними у таблиці 2.8. спостерігаємо перевиконання плану по податкових надходженнях на 0,2 %, за доходами від операцій з капіталом на 15,5 %. По неподаткових надходженнях наявне невиконання плану на 0,3 %, офіційних трансфертах на 1,2 % та доходах загалом 0,4 %. Серед податкових надходжень невиконання плану виявлено по ПДФО на 0,2 %.

Проаналізуємо темпи зростання (зниження) виконання дохідної частини бюджету м. Хмельницького протягом досліджуваних 2014-2018 р. (табл. 2.9).

Таблиця 2.9. Темпи зростання (зниження) виконання дохідної частини бюджету протягом 2014-2018 р.*, (%)

Вид доходу	Темп зростання (зниження)			
	2015/ 2014 рр.	2016/ 2015 рр.	2017/ 2016 рр.	2018/ 2017 рр.
Податкові надходження	122	143	136	122
ПДФО	96	147	147	129
ЄП	120	146	141	122
Плата за землю	127	143	106	106
Акцизний податок	-	158	63	98
Податок на нерухоме майно	3458	138	192	148
Неподаткові надходження	149	137	130	100
Доходи від операцій з капіталом	506	90	51	90
Офіційні трансферти	214	106	135	106
Всього загальний фонд	163	128	134	128
Всього спеціальний фонд	38	117	147	117
Разом доходів	131	127	135	127

*Примітка. Складено автором на основі звітів про виконання бюджету [43-47]

На основі наведених даних можна зробити висновок про ефективне виконання дохідної складової бюджету міста протягом 2014-2018 рр. У структурі доходів протягом досліджуваних років помітне зростання в абсолютному та відносному виразі у порівнянні із попередніми роками. Розглянемо динаміку виконання видатків місцевого бюджету у 2014-2015 рр. (рис. 2.6).

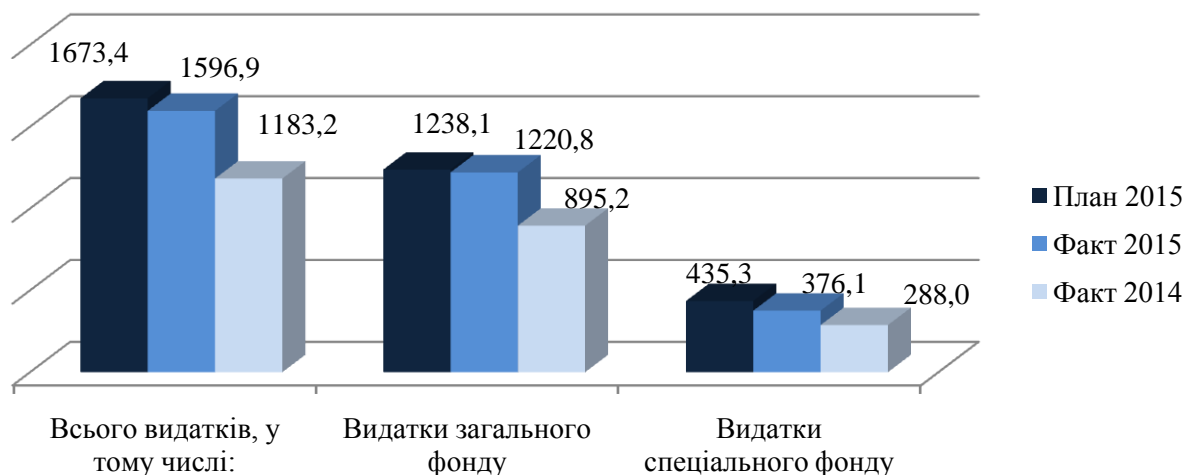

Рисунок 2.6 – Динаміка виконання видатків у 2014-2015 рр., (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором за джерелом [43; 44]

На рисунку 2.6. відображено динаміку та структуру планових і фактичних показників виконання видаткової частини бюджету міста, варто відмітити, що у 2015 році фактичні показники не відповідають плановим, проте визначено тенденцію до їх зростання порівняно із 2014 роком. Загалом по видатковій частині у 2015 році помітне невиконання на 5%, по загальному фонду на 1 % та спеціальному 4 % відповідно. Розглянемо динаміку виконання видатків місцевого бюджету у 2015-2016 рр. (рис. 2.7).

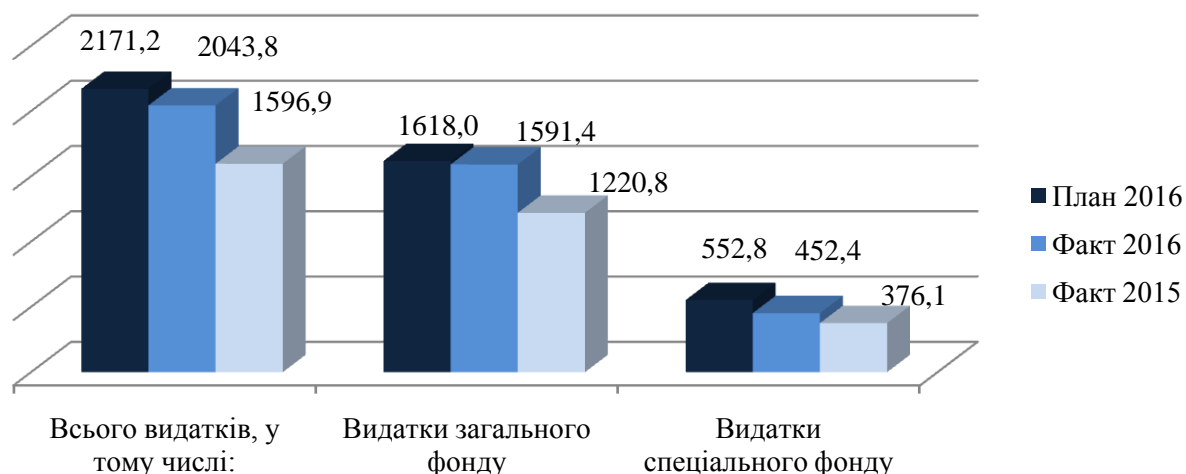

Рисунок 2.7 – Динаміка виконання видатків у 2015-2016 рр., (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором за джерелом [44; 45]

Аналіз рисунку 2.7. дозволяє визначити, що у 2016 році не було виконано заплановані показники по видатковій частині загалом на 6%, по загальному фонду на 2 % та спеціальному 18 % відповідно. Помітна тенденція до зменшення фактичних показників виконання видатків у 2016 році , що становить 94 % та становила у 2015 році 95 %. Розглянемо динаміку виконання видатків місцевого бюджету у 2016-2017 рр. (рис. 2.8).

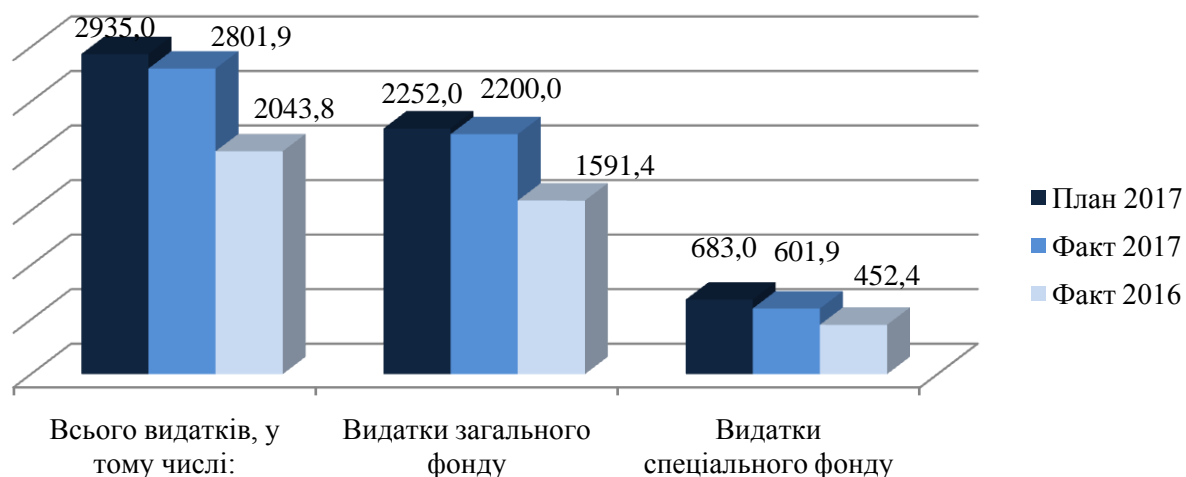

Рисунок 2.8 – Динаміка виконання видатків у 2016-2017 рр., (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором за джерелом [45; 46]

За даними рисунку 2.8. помітне невиконання запланованих показників по витатка загалом на 5 %, по загальному фонду на 2 % та спеціальному 12 % відповідно. Загальний відсоток виконання видаткової частини у 2017 році зріс на 1 % порівняно із 2016 роком. Розглянемо динаміку виконання видатків місцевого бюджету у 2017-2018 рр. (рис. 2.9).

За даними рисунку 2.9. можна зробити висновок про те, що у 2018 році по видаткам було здійснено недовиконання плану на 3 %, зокрема по витатках загального фонду недовиконання становило 2 %, а спеціального фонду 10 %. Проте в порівнянні із 2017 роком відбулось зростання фактичного показника виконання видаткової частини місцевого бюджету на 2 % загалом по загальному та спеціальному фондах.

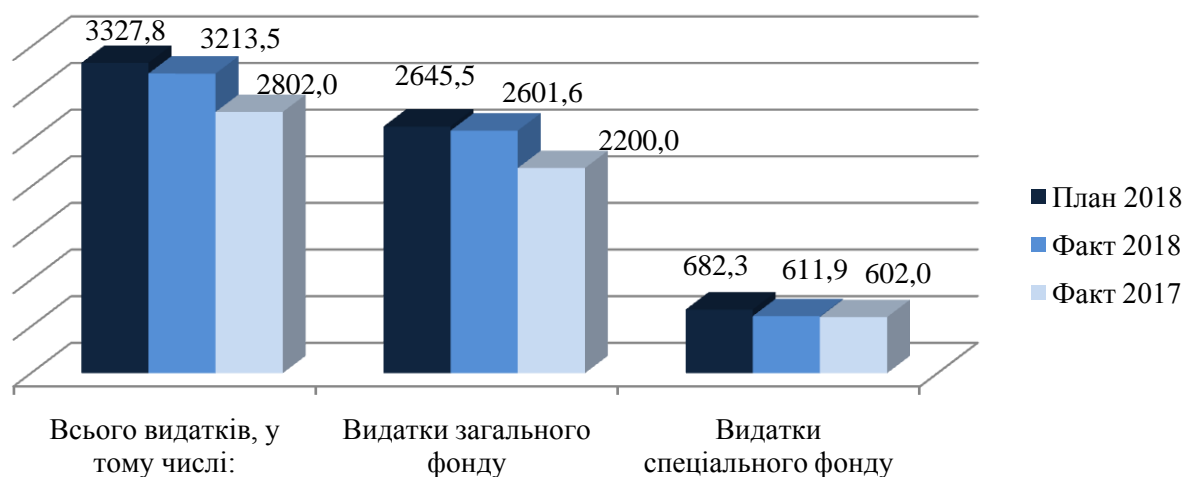

Рисунок 2.9 – Динаміка виконання видатків у 2017-2018 pp., (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором за джерелом [46; 47]

Проаналізуємо виконання видатків місцевого бюджету за галузевою ознакою у 2014-2015 pp. (табл. 2.10).

Таблиця 2.10. Виконання видатків за галузевою ознакою у 2014-2015 pp., (млн. грн.)*

Класифікація по галузях	План 2015 р.	Факт 2015 р.	% до плану	Факт 2014 р.	+/-	Темп зростання (зниження) до 2014 р.
Всього, з них:	1673,4	1596,9	98,6	1183,3	-413,6	135,0
Освіта	449,5	443,0	99,7	352,9	-90,1	125,5
Соціальний захист	355,4	354,2	94,0	18,1	-336,1	1956,9
ЖКГ	185,9	174,7	97,9	55,6	-119,1	314,2
Охорона здоров'я	271,4	265,6	97,9	195,1	-70,5	136,1
Органи місцевого самоврядування	47,9	44,3	92,5	34,1	-10,2	129,9
Будівництво	50,4	37,5	74,4	9,9	-27,6	378,8
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	46,1	44,2	95,9	34,8	-9,4	127,0
Молодіжна політика і спорт	11,4	11,1	97,4	8,8	-2,3	126,1
Реверсна дотація та погашення різниці в тарифах	10,0	10,0	100	-	-	-

*Примітка. Складено автором за джерелом [43; 44]

За даними таблиці 2.10 серед наведеного переліку видатків за галузевою ознакою найбільшими за обсягом є видатки на освіту, соціальний захист та охорону здоров'я. Важливим джерелом фінансування за рахунок коштів

місцевого бюджету є освіта, з місцевого бюджету найбільші обсяги фінансування надходить на дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади, відмітимо, що із 2015 року на видатки у освітній галузі надається освітня субвенція, також з державного бюджету надається медична субвенція. Динаміка видатків у 2015 році по усіх статтях порівняно із 2014 роком зростає, проте співвідношення фактичних до планових показників свідчить про недосягнення запланованого обсягу фінансування. Рівень виконання видатків до запланованих показників становив 94,8 %.

Проаналізуємо виконання видатків місцевого бюджету за галузевою ознакою у 2015-2016 рр. (табл. 2.11).

Таблиця 2.11. Виконання видатків за галузевою ознакою у 2015-2016 рр., (млн. грн.)*

Класифікація по галузях	План 2016 р.	Факт 2016 р.	% до плану	Факт 2015 р.	+/-	Темп зростання (зниження), до 2015 р., %
Всього, з них:	2171,2	2043,8	96,3	1596,9	-127,4	128,0
Освіта	595,1	573,1	99,7	443,0	-22,0	129,4
Соціальний захист	587,2	585,4	89,3	354,2	-1,8	165,3
ЖКГ	147,7	131,9	97,5	174,7	-15,8	75,5
Охорона здоров'я	289,6	282,5	96,2	265,6	-7,1	106,4
Органи місцевого самоврядування	58,0	55,8	69,0	44,3	-2,2	126,0
Будівництво	67,3	46,4	96,2	37,5	-20,8	123,7
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	52,1	50,1	88,4	44,2	-2,0	113,3
Молодіжна політика і спорт	17,9	15,8	96,3	11,1	-2,1	142,3
Реверсна дотація та погашення різниці в тарифах	20,1	20,1	100,0	10,0	0,0	201,0

*Примітка. Складено автором за джерелом [44; 45]

Аналіз даних таблиці 2.11. свідчить про невиконання запланованих показників видаткової частини бюджету у 2016 році та у середньому він становив 92,9 %. У порівнянні із 2015 роком помітне зниження по статті витрат на ЖКГ на 25,5 %. Загалом у структурі видатків незмінною залишається найбільша частка витрат на освіту, соціальний захист та охорону здоров'я.

Проаналізуємо виконання видатків місцевого бюджету за галузевою ознакою у 2016-2017 рр. (табл. 2.12).

Таблиця 2.12. Виконання видатків за галузевою ознакою у 2016-2017 рр., (млн. грн.)*

Класифікація по галузях	План 2017 р.	Факт 2017 р.	% до плану	Факт 2016 р.	+/-	Темп зростання (зниження) до 2015 р.
Всього, з них:	2935,0	2801,9	95,5	2043,8	-133,1	137,1
Освіта	846,9	821,0	96,9	573,1	-25,9	143,3
Соціальний захист	879,2	872,9	99,3	585,4	-6,3	149,1
ЖКГ	192,7	162,8	84,5	131,9	-29,9	123,4
Охорона здоров'я	360,0	350,3	97,3	282,5	-9,7	124,0
Органи місцевого самоврядування	105,0	102,6	97,7	55,8	-2,4	183,9
Будівництво	121,2	104,1	85,9	46,4	-17,1	224,4
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	70,7	70,4	99,6	50,1	-0,3	140,5
Молодіжна політика і спорт	34,7	33,4	96,3	15,8	-1,3	211,4
Реверсна дотація та погашення різниці в тарифах	18,0	18,0	100,0	20,1	0	89,6

*Примітка. Складено автором за джерелом [45; 46]

За даними таблиці 2.12. у було виявлено, що 2017 році не було досягнуто встановлених планових показників фінансування у жодній із галузей окрім видатків на реверсну дотацію, у середньому рівень виконання планових показників становив 95,3 %. У порівнянні із 2016 роком помітне зниження реверсної дотації на 0,4 %.

Проаналізуємо виконання видатків місцевого бюджету за галузевою ознакою у 2017-2018 рр. (табл. 2.13).

Таблиця 2.13. Виконання видатків за галузевою ознакою у 2017-2018 рр. (млн. грн.)*

Класифікація по галузях	План 2018 р.	Факт 2018 р.	% до плану	Факт 2017 р.	+/-	Темп зростання (зниження) до 2017 р.
Всього, з них:	3327,8	3213,5	96,6	2801,9	-114,3	114,7%
Освіта	1063,4	1048,9	98,6	821,0	-14,5	127,8%
Соціальний захист	929,7	911,8	98,1	872,9	-17,9	104,5%
ЖКГ	201,5	196,3	97,4	162,8	-5,2	120,6%
Охорона здоров'я	420,5	409,4	97,4	350,3	-11,1	116,9%

Продовження таблиці 2.13

Органи місцевого самоврядування	129,5	127,5	98,5	102,6	-2,0	124,3%
Будівництво	420,5	409,4	97,4	104,1	-11,1	393,3%
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	38,2	37,4	97,9	70,4	-0,8	53,1%
Молодіжна політика і спорт	37,8	37,5	99,2	33,4	-0,3	112,3%
Реверсна дотація та погашення різниці в тарифах	28,1	28,1	100,0	18,0	0,0	156,1%

*Примітка. Складено автором за джерелом [46; 47]

За даними таблиці 2.13 виконання видатків у 2018 році до планових показників досягнуто не було, зокрема у порівнянні із 2017 роком відбулось зниження видатків на культуру і мистецтво на 46,9 %. Попри загальну динаміку зростання видатків місцевого бюджету на власні та делеговані повноваженням, загалом спостерігаємо тенденцію до невиконання запланованих показників по виконанню видатків за галузевою ознакою у всіх досліджуваних періодах.

Вивчення питання виконання місцевого бюджету потребує дослідження особливостей внесення змін до нього, відмітимо, що внесення змін до рішення про міський бюджет можливе у таких випадках:

- наявність потреби приведення обсягів міжбюджетних трансфертів у відповідність із ЗУ «Про Державний бюджет України»;
- невиконання або перевиконання дохідної частини бюджету у структурі загального фонду. Варто відмітити, що наявність перевиконання дохідної частини міського бюджету в структурі загального фонду визнається за підсумком 1-го кварталу та звітних періодів з початку поточного бюджетного періоду, підставою для засвідчення таких даних є офіційні висновки фінансового управління за умов перевищення доходів загального фонду бюджету, що враховуються у розписі бюджету на певний період, не менше ніж на 5 %. За висновками фінансового управління визначається факт недоотримання доходів загального фонду міського бюджету, що враховуються у розписі міського бюджету на визначений період, більше ніж на 15 %;

- у разі розподілу залишків коштів загального та спеціального фондів міського бюджету;
- за наявності обґрунтування, перерозподілу бюджетних призначень між головними розпорядниками бюджетних коштів;
- внесення змін до показників, що визначені у ЗУ «Про Державний бюджет України»;
- внесенні змін до Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України.

Відповідне рішення про внесення змін до міського бюджету готується фінансовим управлінням, його попереднім схваленням займається виконавчий комітет з погодженням із постійними комісіями та ухвалюється Хмельницькою міською радою. Зазначимо, що у 2019 році публічне обговорення пропозицій до проекту змін до бюджету за участі головних розпорядників бюджетних коштів відбулось 18.03.2019 р. У 2019 році Хмельницькою міською радою було прийнято 4 рішення «Про внесення змін до бюджету міста Хмельницького на 2019 рік».

Зазначимо, що внесення останніх змін до бюджету міста на 2019 рік були викликані:

- перерозподілом з державного та місцевих бюджетів субвенцій на загальну суму 10171,9 тис. грн;
- перерозподілом бюджетних коштів в межах затверджених асигнувань на 2019 рік;
- зменшенням обсягів доходів загального фонду бюджету на суму 16964,2 тис. грн.

Бюджетним регламентом Хмельницької міської ради визначено, що: «у двомісячний строк після закінчення бюджетного періоду, виконавчий комітет подає квартальний та річний звіти про виконання міського бюджету до Хмельницької міської ради» [8], та визначено: «затвердження річного звіту про виконання міського бюджету здійснюється після його перевірки постійною комісією з питань планування, бюджету, фінансів та децентралізації» [8].

Квартальні та річні звіти про виконання бюджету міста, публікуються у друкованому засобі масової інформації, що визначається міською радою та оприлюднюється на сайті Хмельницької міської ради у межах розділу «Бюджет міста». Публічне представлення інформації про бюджет за бюджетними показниками і програмами здійснюють головні розпорядники бюджетних коштів до 15 березня наступного року за звітним.

Стосовно звітів про виконання міського бюджету, визначено, що їх: «публічне представлення здійснюється фінансовим управлінням до 20 березня наступного року за звітним» [8]. Публічне представлення звіту про виконання міського бюджету за 2018 рік відбулось 25.02.2019 р., фінансове управління ХМР спільно із головними розпорядниками бюджетних коштів звітували про надходження та освоєння бюджетних коштів. Звітування у такому форматі пройшло вперше і є однією з вимог бюджетного регламенту, було проведено звітування про виконання бюджету міста Хмельницького за 2018 рік начальником фінансового управління. Про виконання програм і освоєння бюджетних коштів доповіли також головні розпорядники, а саме департаменти, управління та відділи Хмельницької міської ради.

На даний момент Хмельницькою міською радою подано інформацію щодо виконання міського бюджету за 4 місці 2019 р., за 1 півріччя 2019 р. та про обсяги доходів і видатків міського бюджету за 8 місяців 2019 р. Структура звіту про виконання бюджету за 2018 рік складається з:

- звіту про виконання загального та спеціального фонду за доходами;
- звіту про виконання видатків загального та спеціального фондів;
- звіту про використання коштів резервного фонду;
- інформації про стан місцевого боргу;
- пояснювальної записки до рішення.

Дані частини з виконання доходів міського бюджету містять інформацію про загальні показники виконання доходів бюджету, структуру доходів загального та спеціального фонду та динаміку доходів міського бюджету в 2015-2018 рр.

У частині виконання видатків міського бюджету подано інформацію стосовно динаміки виконання видатків, виконання видатків за галузевою ознакою та економічною ознакою. Зокрема наявна інформація по резервному фонду та кредитуванню міського бюджету в 2018 році.

Отже, на основні проведеного аналізу планування дохідної і видаткової частини місцевого бюджету було встановлено тенденції до зростання доходів загалом та у їх структурі, позитивні темпи зростання обсягів доходів спостерігались протягом досліджуваних 2014-2018 рр. Аналіз структури дохідної частини бюджету підтверджує, що найбільшу питому вагу займають саме податкові надходження, а саме податок на доходи фізичних осіб та єдиний податок.

За результатами аналізу виконання видаткової частини бюджету виявлено невиконання запланованих показників за галузевою ознакою протягом усіх досліджуваних періодів, зокрема визначено галузі за якими обсяги видатків є найбільшими: освіта, соціальний захист та охорона здоров'я. Аналіз процесів формування бюджетної звітності дав змогу виявити ряд підстав за яких можливе внесення змін до проекту міського бюджету та процеси організації із внесення таких змін. Зокрема, було встановлено, що у 2019 році зміни до проекту міського бюджету вносились 4 рази, що викликано перерозподілом субвенцій та бюджетних коштів.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

3.1. Основні напрями та розробка заходів з удосконалення організації бюджетного процесу

У попередніх розділах магістерської роботи було визначено основні проблеми в організації бюджетного процесу на місцевому рівні у місті Хмельницькому. В першу чергу було виявлено порушення бюджетного законодавства стосовно чітких термінів прийняття місцевого бюджету, що визначено ст. 77 БКУ, а саме станом на 25 грудня 2017 року бюджет міста Хмельницького все ще не був затверджений, аналогічна ж ситуація відбувалась і у 2017 році, коли бюджет міста був прийнятий із запізненням.

Варто відмітити, що у 2018 році та 2019 році при проведенні консультацій із громадськістю стосовно проекту рішення про бюджет не було оприлюднено звіту про результати таких консультацій. До прикладу у 2017 році проект рішення про місцевий бюджет було оприлюднено менш як за 10 робочих днів, хоча законодавством встановлено термін не менше як за 20 робочих днів.

Хоч і проект рішення, а також затверджений бюджет було розміщено на офіційному сайті ХМР із усіма додатками, проте була відсутня інформація щодо бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів, а також паспортів бюджетних програм на 2018 рік «Департаменту освіти та науки», «Управління культури і туризму», «Управління праці та соціального захисту населення», «Управління молоді та спорту».

Усі зміни що були внесені до місцевого бюджету на 2018 рік розміщені на сайті Хмельницької міської ради, проте відсутня оновлена версія даного документу, також не оприлюднено титульні списки капітальних видатків бюджету на 2018 рік. Відмітимо, що не зважаючи на наявність відокремленого пункту на сайті ХМР «Комунальні підприємства», він не наповнений

інформацією про їх фінансові плани, звіти стосовно їх виконання, а також дані реєстру боргових зобов'язань.

Під час дослідження питань організації бюджетного процесу у розрізі його стадій у місті Хмельницькому, а особливо на стадії підготовки, розгляду та звітування про виконання бюджету, було виявлено відсутність на сайті Хмельницької міської ради проектів рішень щодо затвердження квартальних звітів про виконання міського бюджету. Також варто наголосити, що стосовно річних звітів про виконання бюджету, їх оприлюднення на офіційному сайті було зафіксовано без додатків про міжбюджетні трансферти, із 13 паспортів бюджетних програм було розміщено на сайті лише 6. Важливим також є те, що не було оприлюднено звіти стосовно виконання програми соціально-економічного розвитку.

Питання удосконалення бюджетного процесу на місцевому рівні поєднує в собі складові різнобічного характеру серед яких важливе місце займає оцінка прозорості місцевого бюджету, а також індексу прозорості. Як наслідок проведеного аналізу бюджетного процесу у місті Хмельницькому було виявлено недоліки його організації, що містять як теоретичні так і практичні сторони, вважаємо за необхідне оцінити рівень прозорості місцевого бюджету у 2018 році із наступним врахуванням запропонованих заходів із удосконалення бюджетного процесу, та визначити їх вплив на розрахований показник.

Оцінку рівня прозорості місцевого бюджету проведемо за методологією розробленою громадським партнерством «За прозорі місцеві бюджети» та Фонду Східна Європа за сприяння представництва ЄС в Україні [11]. Послідовність оцінки рівня прозорості та організації місцевого бюджету передбачає надання відповідей на запитання в опитувальнику [11], що згруповано за 34 показниками, 3 критеріями та етапами бюджетного процесу. Відповідь на поставлені запитання «Так» чи «Ні» передбачає отримання 1 чи 0 балів відповідно. Загалом методикою визначено 139 запитань до параметрів відкритості інформації, прозорості рішень та інноваційних практик.

Результати відповідей на визначені запитання по критеріям та показникам відмітимо у додатку Е. На основі отриманих даних в таблиці Е.1 проведемо розрахунок зважених оцінок за параметром відкритості інформації:

$$BI = \frac{\sum \text{факт. балів за параметр}}{\sum \text{макс. усіх параметрів}} = \frac{33,9}{139} \times 100 \% = 24 \% \quad (3.1)$$

Проведемо розрахунок зважених оцінок за параметром прозорість рішень:

$$PP = \frac{\sum \text{факт. балів за параметр}}{\sum \text{макс. усіх параметрів}} = \frac{16,5}{139} \times 100 \% = 12 \% \quad (3.2)$$

Також, проведемо розрахунок зважених оцінок за параметром інноваційних практик:

$$IP = \frac{\sum \text{факт. балів за параметр}}{\sum \text{макс. усіх параметрів}} = \frac{9,5}{139} \times 100 \% = 7 \% \quad (3.3)$$

Таким чином, індекс прозорості бюджету міста Хмельницького за 2018 рік становитиме:

$$In = BI + PP + IP = 24 + 12 + 7 = 43 \%$$

Згрупуємо отримані результати по вибраним критеріям прозорості місцевого бюджету (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 Результати розрахунку параметрів та рівня прозорості бюджету м. Хмельницького за 2018 рік*

Параметр	Макс. незважена сума	Факт. незважена сума, %	Факт. зважена сума, %
1	2	3	4
Відкритість інформації	62	55	24
Прозорість рішень	37	44	12
Інноваційні практики	40	24	7
Складання проекту бюджету	38	36	
Розгляд проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет	35	51	-
Виконання бюджету із внесенням змін	40	57	-
Звітування про виконання бюджету	27	23	-
Рівень прозорості	139	-	43

*Примітка. Складено автором

За даними таблиці 3.1. можемо зробити висновок про те, що рівень прозорості бюджету міста Хмельницького за 2018 рік становить 43 %, таке значення є задовільним, можна стверджувати, що порядок організації бюджетного процесу у місті Хмельницькому дотримано згідно із основними законодавчими вимогами. Визначено, що показник відкритості інформації становить 55 % та є високим, рівень прозорості бюджетних рішень складає 44 %, що відповідає задовільному рівню, рівень застосування інноваційних практик 24 % також відповідає задовільному рівню. Порівнюючи отримані показники із аналогічними у досліджуваних 21 містах, рівень прозорості 43 % зафіксований у місті Хмельницькому посідає 11 місце, де найбільше значення 73 % у м. Дрогобич та найменше 20 % у м. Ладижин.

Аналогічно до розрахунків параметрів прозорості місцевого бюджету було розраховано бали для розглянутих етапів бюджетного процесу, відповідно на 1 етапі було отримано 36 %, на 2 етапі – 51 %, на 3 етапі – 57 % та на 4 етапі 23 %. На основі виявлених проблем організації бюджетного процесу та розрахованих фактичних показників (див. табл. 3.1), визначимо основні напрями та заходи удосконалення бюджетного процесу. Задля підвищення відкритості інформаційного забезпечення стосовно організації бюджетного процесу, вважаємо, що Хмельницькій міській раді необхідно оприлюднити:

- версію бюджету міста Хмельницького, що є актуальною на момент внесення усіх змін із всіма необхідними додатками;
- «Закупівля продукції (товарів, робіт та послуг) для регіональних потреб» та «Показники розвитку підприємств та організацій комунальної власності» у програмі соціально-економічного розвитку;
- дані стосовно бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів;
- паспорти бюджетних програм «Департаменту освіти та науки», «Управління праці та соціального захисту населення», «Управління культури і туризму», «Управління молоді та спорту», із обов'язковими відмітками про дату оприлюднення даних документів на сайті Хмельницької міської ради;

- на 2018 рік – загальні списки капітальних видатків;
- інформацію стосовно фінансових планів комунальних підприємства, звіти про їх виконання і реєстр боргових зобов'язань;
- усі проекти рішень квартальних звітів щодо виконання бюджету і затверджені квартальні звіти;
- доповнити інформацію у розділах кабінету на Єдиному веб-порталі використання публічних коштів;
- весь перелік звітів щодо виконання паспортів бюджетних програм;
- звіт про виконання програми соціально-економічного розвитку.

Задля підвищення ефективності організації бюджетного процесу на етапі складання проекту бюджету Хмельницькій міській раді варто підтримувати двосторонній зв'язок із громадськістю щодо бюджетного процесу на місцевому рівні, шляхом використання механізмів участі громадськості: ввести в практику проведення збору пропозиції громадян і залучення різних дорадчих органів до процесів із складання проекту місцевого бюджету.

Також задля удосконалення бюджетного процесу вважаємо за необхідне реалізувати такі заходи:

- організувати консультації із жителями міста стосовно проекту рішення про місцевий бюджет. Варто затвердити нормативно-правовий акт, що передбачатиме процедури збору зауважень та пропозицій від громадськості щодо проекту місцевого бюджету. Обов'язковим є оприлюднення звіту про одержані зауваження та пропозиції із поміткою про їх врахування та обґрунтування винесеного висновку щодо них;
- вказати на офіційному сайті Хмельницької міської ради визначений перелік усіх головних розпорядників та одержувачів бюджетних коштів із кодами ЄДРПОУ;
- вказати посилання на портал E-Data із інформацією про розпорядників бюджетних коштів;
- а також вказати посилання на всю інформацію стосовно «бюджету участі».

Вважаємо за необхідне провести групування усіх запропонованих заходів, щодо удосконалення організації бюджетного процесу на місцевому рівні для міста Хмельницького у єдину таблицю (Додаток Ж). Відмітимо, що на етапі розгляду проекту місцевого бюджету, а також прийняття рішення стосовно місцевого бюджету варто здійснювати перш за все оприлюднення бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів.

На усіх стадіях організації бюджетного процесу в ХМР не виявлено жодних інноваційних практик, задля підвищення даного показника варто впровадити онлайн-інструменти проведення консультацій з громадськістю з питань бюджету. Також необхідно впровадити контроль за присутністю наглядових рад при комунальних підприємствах міста, вказати плани подальшого розвитку комунальних підприємств та звіти про їх виконання у минулому.

Стосовно етапу підготовки та розгляду звіту про виконання бюджету, а також прийняття рішення щодо нього необхідно:

- оприлюднити на офіційному сайті ХМР звіти про виконання програми соціально-економічного розвитку;
- опублікувати звіти з оцінки ефективності бюджетних програм;
- поширити звіти щодо результатів залучення громадськості до оцінки виконання місцевого бюджету.

Важливим заходом з удосконалення бюджетного процесу є зобов'язання звітування головних розпорядників бюджетних коштів при досягненні запланованих річних результатів та проведення їх оцінки. Також уваги заслуговує питання оцінки рівня фінансування видатків місцевого бюджету при порівнянні результатів виконання бюджетних програм між розпорядниками бюджетних коштів із визначенням їх ефективності. Варто відмітити, що задля удосконалення бюджетного планування є важливим постійне звітування про виконання затвердженої стратегії розвитку міста Хмельницького до 2025 року.

Поряд із визначеними заходами удосконалення організації бюджетного процесу, пропонуємо проводити щорічну оцінку ефективності бюджетного

процесу та оприлюднювати результати такої оцінки разом із річними звітами про виконання бюджету. Реалізовувати дану оцінку необхідно по визначеним групам показників: «ефективності виконання бюджету, якості оцінки планування бюджету, якості бюджетної звітності, ефективності інституційного забезпечення бюджетного процесу, ступеню прозорості бюджетного процесу» [5]. Дані отримані під час такої оцінки дозволять забезпечити усіх суб'єктів бюджетного процесу необхідною інформацією для моніторингу отриманих результатів реалізації бюджетного процесу та проведеної оцінки його ефективності за різні часові проміжки.

Встановимо планові бали щодо параметрів оцінки прозорості бюджету для яких враховано запропоновані заходи з удосконалення бюджетного процесу (Додаток Ж). Визначимо вплив запропонованих заходів з удосконалення бюджетного процесу у випадку їх реалізації на показник прозорості місцевого бюджету у розрізі визначених параметрів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Результати впровадження заходів з удосконалення бюджетного процесу у м. Хмельницькому*

Параметр	Факт, %	План, %	Темп зростання (зниження), %
1	2	3	4
Відкритість інформації	55	63	115
Прозорість рішень	44	73	166
Інноваційні практики	24	26	108
Рівень прозорості	43	55	128

*Примітка. Складено автором

За даними таблиці 3.2. можна стверджувати про доцільність впровадження Хмельницькою міською радою рекомендованих заходів з удосконалення бюджетного процесу, оскільки загальний рівень прозорості зростає на 28 %, параметр відкритості інформації на 15 %, прозорості рішень на 66 % та параметр інноваційних практик на 8 %. Підвищення рівня загального показника прозорості бюджету м. Хмельницького дозволить підняти у рейтингу міст з 11 місця на 5 із наявних 21., а індекс прозорості, що наразі є

задовільним буде знаходити на високому рівні прозорості бюджету (для якого індекс прозорості встановлено в межах 49-71 %).

Запропоновані напрямки із визначеними заходами з удосконалення бюджетного процесу у місті Хмельницькому при їх впровадженні забезпечать підвищення рівня довіри громадськості до владних органів, зростання рівня прозорості організації бюджетного процесу у регіональному вимірі, дозволить оптимізувати бюджетну політику таким чином, аби уникнути порушень чинного бюджетного законодавства.

Таким чином, при звітуванні про виконання місцевого бюджету є доцільним визначення ефекту від здійснення видатків, що дозволить охарактеризувати їх корисність для розвитку відповідної галузі. Також, з метою проведення ефективного бюджетного процесу на місцевому рівні обов'язковим є розвиток методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків місцевого бюджету, удосконалення бюджетного контролю та посилення відповідальності усіх суб'єктів бюджетного процесу.

3.2. Удосконалення бюджетного планування на місцевому рівні

Проведене дослідження планування дохідної та видаткової частини місцевого бюджету та його виконання у другому розділі магістерської роботи, дозволяє стверджувати про недостатній рівень виконання неподаткових надходжень та офіційних трансфертів до місцевого бюджету та невиконання запланованих показників по видатковій частині бюджету. Оскільки бюджет міста виступає одним із основних інструментів регулювання економіки на місцевому рівні, ефективність його планування та його подальше удосконалення є необхідною умовою для досягнення економічного розвитку міста.

Із застосуванням середньострокового бюджетного планування постає проблема виваженого розроблення основних напрямів формування та

використання бюджетних коштів на перспективний період. Разом із впровадженням програмно-цільового методу планування у бюджетний процес також потребують удосконалення теоретичні та методологічні засади методу, задля удосконалення планування видаткової частини місцевого бюджету.

У другому розділі магістерської роботи проведений аналіз дає змогу побачити, що існує потребу удосконалення якості бюджетного планування доказом чого є значні інтервали відхилень фактичних показників від планових як за дохідною частиною так і за видатковою за аналізовані періоди. На основі викладеного вважаємо, що шляхом для поліпшення ситуації є запровадження в практику бюджетного планування системи оцінки якості бюджетного планування. На нашу думку, така система повинна включати декілька взаємопов'язаних процедур. Так, важливим елементом системи має стати моніторинг соціально-економічних та бюджетних показників, оцінка якості бюджетного плану та оцінка якості процесу бюджетного планування.

Водночас, система оцінювання якості бюджетного планування повинна функціонувати базуючись на інформації з офіційної звітності, а звітність, в свою чергу, будується таким чином, щоб містити дані, необхідні для її оцінки. Подальші дослідження вважаємо за необхідне спрямувати в напрямку дослідження критеріїв системи оцінки якості бюджетного планування та шляхів їх імплементації в практику бюджетотворення.

У попередньому підрозділі магістерської роботи нами було запропоновано для удосконалення планування видатків та доходів місцевого бюджету на середньострокову перспективу застосовувати групи показників, що дозволять проаналізувати результати планування у минулих бюджетних періодах, провести моніторинг та визначити рівень ефективності виконання місцевого бюджету. Запровадження практики оцінки ефективності організації бюджетного процесу та бюджетного планування на постійній основі дозволить виявити порушення бюджетного процесу та не допустити їх виникнення у майбутніх бюджетних періодах.

Аналіз дохідної частини місцевого бюджету у другому розділі магістерської роботи дає підстави стверджувати, що протягом досліджуваних років помітна тенденція до зростання доходів бюджету, з їх зменшенням у плановому 2020 році. Протягом досліджуваних 2014-2018 рр. невиконання дохідної частини бюджету міста помітне у 2018 році на 0,42 %. Загалом у структурній частині доходів тенденція невиконання помітна серед неподаткових надходжень та офіційних трансфертів. Проте можна стверджувати, що загальна планова оцінка дохідної частини місцевого бюджету є адекватною та відповідає дійсності.

Оскільки потреба удосконалення бюджетного планування на місцевому рівні є актуальною на даний момент та у перспективі постає необхідність у застосуванні додаткових методів та інструментів планування дохідної та видаткової частини із застосуванням економіко-математичних методів. Застосування математичного підходу до прогнозування бюджету на плановий та два наступні прогностичні періоди дозволить підвищити ефективність бюджетного планування із можливістю порівняння отриманих даних із прогностичними даними отриманими шляхом застосування програмно-цільового методу.

Таким чином, пропонуємо алгоритм проведення прогнозування бюджетних показників, по яким було визначено невідповідність між плановими та фактичними показниками у дохідній та видатковій частині:

- побудувати прогностичну модель визначених доходів та видатків на 2017 та 2018 рр. за фактичними показниками виконання бюджету на 2014-2016 рр. на основі методики регресійного аналізу;
- провести порівняння отриманих результатів на їх точність та достовірність із фактичними даними за 2017 та 2018 рр., що наведені у звіті про виконання бюджету;
- провести розрахунок планового 2020 р. та прогностичних 2021-2022 рр. по визначеним складовим за визначеною методикою;

- порівняти отримані прогнозні значення із розрахованими значеннями за програмно-цільовим методом на 2020-2022 рр.;
- провести розрахунок прогнозних показників дохідної та видаткової частини місцевого бюджету на 2023-2025 рр.

Базою для проведення прогнозних розрахунків є звіти про виконання дохідної та видаткової частини бюджету міста Хмельницького за 2014-2016 рр. [33-35]. Проведемо розрахунок прогнозних даних по дохідній (у складі неподаткових надходжень та офіційних трансфертів) та видатковій частині місцевого бюджету на 2017 рік (табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Результати моделювання статей дохідної та видаткової частини бюджету на 2017 рік, (млн. грн.)*

Регресійна модель			
Дохідна частина			
Дохід	Рівняння регресії (тренду)	R²	Прогноз
Неподаткові надходження	$43,6x + 39,76$	0,998	214,2
Офіційні трансферти	$272,3x + 226,4$	0,83	1315,6
Видаткова частина			
Освіта	$110,1x + 236,1$	0,989	676,5
Соціальний захист	$283,6x - 248$	0,988	886,4
ЖКГ	$38,15x + 44,43$	0,399	197,0
Охорона здоров'я	$43,7x + 160,3$	0,888	335,1
Органи місцевого самоврядування	$10,85x + 23,03$	0,988	66,4
Будівництво	$18,25x - 5,233$	0,919	67,8
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	$7,65x + 27,73$	0,982	58,3
Молодіжна політика і спорт	$3,5x + 4,9$	0,962	18,9
Всього	$430,2x + 747,5$	0,999	2468,3

*Примітка Складено автором

В результаті проведеного аналізу за даними фінансової звітності, було визначено прогнозні показники дохідної та видаткової частини бюджету на 2017 рік. Із застосуванням програмного забезпечення MS Excel було сформульовано рівняння регресії (тренду) та розраховано прогнозні показники. Зокрема, значення коефіцієнта детермінації для статей дохідної та видаткової частини вказує на точність та адекватність отриманих результатів.

Проведемо розрахунок прогнозних даних по дохідній та видатковій частині місцевого бюджету на 2018 рік (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Результати моделювання статей дохідної та видаткової частини бюджету на 2018 рік, (млн. грн.)*

Регресійна модель			
Дохідна частина			
Дохід	Рівняння регресії (тренду)	R ²	Прогноз
Неподаткові надходження	46,49x + 34,95	0,997	267,4
Офіційні трансферти	271,4x + 227,9	0,923	1584,9
Видаткова частина			
Освіта	153,4x+163,9	0,947	930,9
Соціальний захист	279,5x-241,2	0,995	1156,3
ЖКГ	27,88x+61,55	0,451	201,0
Охорона здоров'я	48,25x+152,7	0,955	393,9
Органи місцевого самоврядування	21,7x+4,6	0,857	113,1
Будівництво	29,15x- 23,4	0,903	122,4
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	11,27x+21,7	0,932	78,1
Молодіжна політика і спорт	7,85x-2,35	0,827	36,9
Всього	530,2x +580,8	0,976	3231,8

*Примітка Складено автором

За даними таблиці 3.2. було отримано результати розрахунків прогнозних показників дохідної та видаткової частини бюджету на 2018 рік, було сформульовано рівняння регресії (тренду) та розраховано прогнозні показники. Проведемо порівняння отриманих розрахованих прогнозних даних (див. табл. 3.1) із плановими та фактичними даними по дохідній та видатковій частині місцевого бюджету на 2017 рік (табл. 3.3). Значення коефіцієнта детермінації вказує на тісний зв'язок, його наближення до 1 свідчить про достатню точність прогнозних даних.

Таблиця 3.3. Порівняння отриманих прогнозних даних із фактичними та плановими даними на 2017 рік, (млн. грн.)*

Дохідна частина						
Дохід	2017 прогноз	2017 план	2017 факт	Темп зростання (зниження), %		
				2017 план/прогноз	2017 факт/прогноз	2017 факт/план
Неподаткові надходження	214,2	246,6	223,8	115	104	91
Офіційні трансферти	1315,6	1334,3	1312,6	101	100	98
Видаткова частина						
Освіта	676,5	846,9	821	125	121	97
Соціальний захист	886,4	879,2	872,9	99	98	99
ЖКГ	197,0	192,7	162,8	98	83	84

Продовження таблиці 3.3

Охорона здоров'я	335,1	360,0	350,3	107	105	97
Органи місцевого самоврядування	66,4	105,0	102,6	158	155	98
Будівництво	67,8	121,2	104,1	179	154	86
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	58,3	70,7	70,4	121	121	100
Молодіжна політика і спорт	18,9	34,7	33,4	184	177	96
Всього	2468,3	2935,0	2801,9	119	114	95

*Примітка Складено автором

Отже, за даними таблиці 3.3. нами було проведено порівняння прогнозних, планових та фактичних даних неподаткових надходжень, офіційних трансфертів та статей видаткової частини на 2017 рік, та було визначено, що по прогнозним значенням неподаткових надходжень відповідність ближчим до фактичного значення є розрахункове та становить 104 %, по офіційним трансфертам розрахункове значення відповідає до фактичного та становить 100 %.

Стосовно видаткової частини, варто відмітити, що розрахункові показники щодо статей видатків на соціальний захист та житлово-комунальне господарство є близькими до планових (99 % та 98 % відповідно), усього по видаткам та по статтям: освіта, органи місцевого самоврядування, будівництво, культура та мистецтво, молодіжна політика і спорт є оптимістичними, та перевищують фактичні показники у відсотковому співвідношенні.

Порівняємо отримані розраховані прогнозні дані (див. табл. 3.2) із плановими та фактичними даними по дохідній та видатковій частині місцевого бюджету на 2018 рік (табл. 3.4).

Таблиця 3.4. Порівняння отриманих прогнозних даних із фактичними та плановими даними на 2018 рік, (млн. грн.)*

Дохідна частина						
Дохід	2018 прогноз	2018 план	2018 факт	Темп зростання (зниження), %		
				2018 план/прогноз	2018 факт/прогноз	2018 факт/план
Неподаткові надх.	267,4	224,2	223,5	84	84	100

Продовження таблиці 3.4

Офіційні трансферти	1584,9	1451,7	1434,2	92	90	99
Видаткова частина						
Освіта	930,9	1063,4	1048,9	114	113	99
Соціальний захист	1156,3	929,7	911,8	80	79	98
ЖКГ	201,0	201,5	196,3	100	98	97
Охорона здоров'я	393,9	420,5	409,4	107	104	97
Органи місцевого самоврядування	113,1	129,5	127,5	115	113	98
Будівництво	122,4	420,5	409,4	344	334	97
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	78,1	38,2	37,4	49	48	98
Молодіжна політика і спорт	36,9	37,8	37,5	102	102	99
Всього	3231,8	3327,8	3213,5	103	99	97

*Примітка Складено автором

За даними таблиці 3.4. було проведено порівняння прогностичних, планових та фактичних даних неподаткових надходжень, офіційних трансфертів та статей видаткової частини на 2018 рік, було визначено, що за прогностичними значенням неподаткових надходжень та офіційними трансфертами розрахункове значення є песимістичним, та є меншим за фактичне на 14 % та 10 % відповідно, що пов'язано із незначним зростанням по даним статтям доходів у 2018 році порівняно із фактичними показниками у 2017 році.

По видатковій частині розрахункові показники щодо таких статей видатків: ЖКГ, охорона здоров'я, молодіжна політика і спорт, видатки усього є близькими до фактичних показників та становлять 98 %, 104 %, 102 % та 99 % відповідно, стосовно видатків на освіту, ОМС, будівництво прогностичні значення є оптимістичними, що впливають із фактичних даних попередніх аналізованих років, видатки на соціальний захист та культуру та мистецтво є меншими за планові та фактичні.

Проведемо розрахунок прогностичних показників статей дохідної та видаткової частини місцевого бюджету на 2020-2022 рр. (табл. 3.5).

Таблиця 3.5. Результати моделювання статей дохідної та видаткової частини бюджету на 2020-2022 рік, (млн. грн.)*

Регресійна модель						
Дохідна частина						
Дохід	Рівняння регресії (тренду)	Прогноз			Темп зростання (зниження), %	
		2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2020 рр.	2022/2021 рр.
Неподаткові надходження	$28,48x + 74,04$	273,4	301,8	330,4	110	109
Офіційні трансферти	$159,1x + 479,7$	1593,4	1752,5	1911,6	110	109
Видаткова частина						
Освіта	$168,5x + 136,4$	1315,9	1484,4	1652,9	113	111
Соціальний захист	$160,5x + 20,07$	1143,6	1304,1	1464,6	114	112
ЖКГ	$21,33x + 76,52$	225,8	247,2	268,5	109	109
Охорона здоров'я	$37,08x + 179,8$	439,4	476,4	513,5	108	108
Органи місцевого самоврядування	$24,85x - 1,466$	172,5	197,3	222,2	114	113
Будівництво	$70,18x - 100,0$	391,3	461,4	531,6	118	115
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	$0,565x + 43,96$	47,9	48,5	49,0	101	101
Молодіжна політика і спорт	$7,017x - 0,366$	48,7	55,8	62,8	115	113
Всього	$415,3x + 847,6$	3754,7	4170,0	4585,3	111	110

*Примітка Складено автором

За даними таблиці 3.5. було проведено прогнозування на плановий 2020 р. та прогнозні 2021-2022 рр. обсяги видатків та доходів, а саме по неподатковим надходженням прогнозується зростання на 10 % у 2021 р. та на 9 % у 2022 році, по офіційним трансфертам на 10 % у 2021 р. та 9 % у 2022 році також. Щодо випадкової частини, по усім статтям помітна тенденція до зростання видатків, середній рівень зростання на 2021 рік становить 11 % та на 2022 рік 10 %.

Порівняємо отримані розраховані прогнозні дані (див. табл. 3.5) із плановими показниками по дохідній та видатковій частині місцевого бюджету, що визначені у проекті бюджету міста на 2020 рік (табл. 3.6).

Таблиця 3.6. Порівняння отриманих прогнозних даних із плановими даними на 2020-2022 рік, (млн. грн.)*

Дохідна частина									
Дохід	Прогноз			План			Темп зростання (зниження), %		
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 план/ прогноз	2021 план/ прогноз	2022 план/ прогноз
Неподаткові надходження	273,4	301,8	330,4	218,2	212,2	218,2	80	70	66
Офіційні трансферти	1593,4	1752,5	1911,6	477,3	458,5	493,8	30	26	26
Видаткова частина									
Освіта	1315,9	1484,4	1652,9	1400,7	1447,1	1521,2	106	97	92
Соціальний захист	1143,6	1304,1	1464,6	203,0	219,2	236,1	18	17	16
ЖКГ	225,8	247,2	268,5	239,5	245,3	251,2	106	99	94
Охорона здоров'я	439,4	476,4	513,5	133,5	134,1	144,5	30	28	28
Органи місцевого самоврядування	172,5	197,3	222,2	178,51	192,79	207,63	103	98	93
Будівництво	391,3	461,4	531,6	305,1	229,5	247,2	78	50	47
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	47,9	48,5	49,0	46,1	49,8	53,6	96	103	109
Молодіжна політика і спорт	48,7	55,8	62,8	64,7	69,9	75,3	133	125	120
Всього	3754,7	4170,0	4585,3	2653,5	2670,6	2820,2	71	64	62

*Примітка Складено автором

За даними таблиці 3.6. можна зробити висновок про те, що планові неподаткові надходження порівняно із прогнозованими є меншими на 2020-2022 рр. відповідно на 20 %, 30 % та 34 %. Стосовно офіційних трансфертів планове значення є меншим за прогнозне на 70 %, 74 % та 74 % відповідно до визначених років. У структурі видаткової частини помітне зниження у 2020 році прогнозних показників по видаткам на освіту, ОМС та ЖКГ та їх зростання у 2021-2022 рр. порівняно із плановими, по видаткам на соціальний захист помітне значне переважання розрахованих значень над плановими на 82 %, 83 % та 84 % відповідно.

Загалом як бачимо прогнозні показники бюджету міста є досить

оптимістичними, адже у дохідній частині перевищують планові, а у видатковій перевищують по: соціальному захисту, охороні здоров'я, будівництву та видаткам усього, такий прогнозний план збільшує доходи та видатки міста. Здійснимо прогнозування статей дохідної та видаткової частини бюджету на 2023-2025 роки за даним методом (табл. 3.7) та зобразимо отримані прогнозні дані у графічному форматі (Додаток И).

Таблиця 3.7. Результати моделювання статей дохідної та видаткової частини бюджету на 2023-2025 рр., (млн. грн.)*

Регресійна модель						
Дохідна частина						
Дохід	Рівняння регресії (тренду)	Прогноз			Темп зростання (зниження), %	
		2023 р.	2024 р.	2025 р.	2024/2023 рр.	2025/2024 рр.
Неподаткові надходження	$28,47x + 74,05$	358,8	387,2	415,7	107,9	107,4
Офіційні трансферти	$159,0x + 479,9$	2069,9	2228,9	2387,9	107,7	107,1
Видаткова частина						
Освіта	$168,4x + 136,7$	1820,7	1989,1	2157,5	109,2	108,5
Соціальний захист	$160,4x + 20,31$	1624,3	1784,7	1945,1	109,9	109,0
ЖКГ	$21,33x + 76,51$	289,8	311,1	332,5	107,4	106,9
Охорона здоров'я	$37,07x + 179,8$	550,5	587,6	624,6	106,7	106,3
Органи місцевого самоврядування	$24,85x - 1,461$	247,0	271,9	296,7	110,1	109,1
Будівництво	$70,17x - 99,99$	601,7	671,9	742,1	111,7	110,4
Культура і мистецтво, засоби масової інформації	$0,561x + 43,98$	49,6	50,2	50,7	101,1	101,1
Молодіжна політика і спорт	$7,017x - 0,370$	69,8	76,8	83,8	110,1	109,1
Всього	$415,2x + 847,9$	4999,9	5415,1	5830,3	108,3	107,7

*Примітка Складено автором

За даними таблиці 3.7. можемо зробити висновок про те, що у прогнозованих 2023-2025 рр. у структурі дохідної та видаткової частини заплановано зростання по усіх статтям, зокрема середній відсоток зростання по статтям дохідної частини бюджету становить 7,5 %, по статтям видаткової частини 7,9 % та загалом по видаткам 8 %. Варто відмітити, що отримані прогнозні результати підтверджують тенденцію до зростання аналізованих показників у 2020-2022 рр.

Отже, запропонований метод планування бюджету на місцевому рівні із застосування рівнянь регресії (тренду) дозволить використовувати значно більше чисел незалежних змінних для середньострокових часових проміжків, можливість ретроспективного аналізу дозволить на практиці порівняти даний метод із методом таблично-графічним, що у свою чергу дозволить оптимізувати бюджетне планування, та приймати своєчасні та якісні управлінські рішення.

Проведений прогноз статей дохідної та видаткової частини бюджету на 2017 рік та 2018 рік дав змогу визначити об'єктивність запропонованого підходу щодо удосконалення бюджетного планування, а розраховані дані коефіцієнту детермінації підтверджують доцільність застосування даного методичного підходу. Як наслідок застосування методу регресійного прогнозування та програмно-цільового методу дозволять підвищити об'єктивність та точність прогнозних показників місцевого бюджету.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено узагальнення теоретичних засад та практичних рекомендацій до організації бюджетного процесу на місцевому рівні. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки та пропозиції як теоретичного, так і практичного змісту:

1. Узагальнено наукові підходи щодо трактування бюджетного процесу, зокрема, як постадійного процесу та законодавчо урегульовану діяльність владних органів. Розкриття сутності поняття «організація бюджетного процесу» різними авторами зумовлює неоднозначність його розуміння та відсутність єдиного трактування. На основі розглянутих підходів сформульовано визначення поняття «організація бюджетного процесу». Проведений аналіз стадій та повноважень суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні дозволяє визначити особливості виконання кожної стадії бюджетного процесу із відповідальними виконавцями, термінами виконання та законодавчими підставами.

2. Відсутність законодавчого визначення принципів бюджетного процесу породжує їх ототожнення із принципами бюджетної системи. Запропоновано виокремити принципи бюджетного процесу та закріпити їх у Бюджетному кодексі України. Згруповану класифікацію принципів бюджетного процесу за законодавчими, загальними та специфічними ознаками. Проведений аналіз повноважень суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні дозволив розмежувати їх права та обов'язки та визначити значимість кожного із них у процесах організації бюджетного процесу.

3. Дослідження планування дохідної та видаткової частини бюджету міста Хмельницького дало можливість узагальнити процедуру складання та прийняття проекту бюджету, в результаті якого було виявлено порушення часових рамок проведення обговорення пропозиції головних розпорядників бюджетних коштів до проекту бюджету та відсутність оприлюднених звітів про проведенні консультації із громадськістю стосовну проекту місцевого бюджету.

Запропоновано встановити відповідальних осіб за дотриманням календарного плану графіку проведення бюджетного процесу та затвердити нормативно-правовий акт, який передбачає процедури збору пропозицій від громадян стосовно проекту бюджету міста, зобов'язати фінансове управління Хмельницької міської ради звітувати про результати таких консультацій із визначенням врахованих чи відхилених пропозицій громадськості.

4. Невиконання планових показників по неподатковим надходженням офіційним трансфертам та видатковій частині бюджету зумовлює необхідність проведення ретроспективного аналізу звітів про виконання бюджету, проведення оцінки ефективності бюджетного процесу та удосконалення бюджетного планування задля врахування недоліків у минулих періодах, встановлення причинно-наслідкових зв'язків їх виникнення та недопущення у перспективі. Розроблено методику удосконалення бюджетного планування на основі методу регресійного аналізу (рівняння тренду), що дозволить підвищити об'єктивність бюджетного планування, та зменшити розбіжність між плановими та фактичними показниками у дохідній та видатковій частинах місцевого бюджету.

5. Запропоновані заходи щодо удосконалення організації бюджетного процесу у м. Хмельницькому дозволять підвищити рівень бюджетної прозорості, забезпечать налагодження контакту із громадськістю та підвищення рівня її довіри та дадуть змогу оптимізувати бюджетний процес із можливістю поглибленого аналізу видатків та доходів бюджету. Ефективність запропонованих заходів підтверджується розрахованими фактичними показниками до врахування даних заходів та плановими після їх впровадження, за результатом такого обрахунку виявлено зростання загального рівня прозорості місцевого бюджету на 28 %, відкритості інформації на 15 %, прозорості рішень на 66 % та інноваційності практик на 8 %.

6. Виявлене невиконання бюджету у розрізі статей дохідної та видаткової частини потребує удосконалення наявного бюджетного процесу на місцевому рівні. Запропонований метод регресійного аналізу (лінії тренду)

дозволяє прослідкувати закономірність у планових показниках місцевого бюджету, порівняти планові показники отримані на основі програмно-цільового методу та економіко-математичного із подальшою можливістю їх поєднання. Побудована прогнозна модель дозволила порівняти їх із фактичними показниками, а коефіцієнт кореляції засвідчив точність розрахунків. Проведений розрахунок прогнозних показників бюджету дав змогу визначити тенденцію до їх зростання. Застосування запропонованого методу прогнозування дозволить удосконалити бюджетне планування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М., Гетманець О. П., Жорнокуй Ю. М. Фінансове право [Електронний ресурс] : підручник. Харків : нац. ун-т внутр. справ, 2017. 392 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/327>
2. Баранова В. Г., Дубовик О. Ю., Хомутенко В. П. Бюджетна система [Електронний ресурс] : навч. посіб. / за заг. ред. В. П. Хомутенко. Одеса : Видавництво Бартенєва, 2014. 392 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2810>
3. Бліхар М. Правова характеристика стадій бюджетного процесу [Електронний ресурс]. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. Львів, 2016. № 855. С. 323-328. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_51
4. Бугай Т. В. Бюджетний процес в Україні: теоретичний аспект [Електронний ресурс]. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 632-637. URL: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/136.pdf>
5. Бугай Т. В. Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу в Україні [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. С. 1-7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_9_18
6. Бугай Т. В. Сучасні проблеми та вектори розвитку бюджетного процесу в Україні [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 2. С. 40-49 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprnudps_2012_2_6
7. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
8. Бюджетний регламент м. Хмельницького, затв. ріш. виконавчого комітету міської ради від 04.10.2018 р. «Про затвердження Бюджетного регламенту щодо підготовки, порядку розгляду та ухвалення бюджету міста Хмельницького, внесення змін до нього та подання звітності про виконання міського бюджету» [Електронний ресурс]. URL:

<https://khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-byudzhethnogo-reglamentu-shchodo-pidgotovky-poryadku-rozglyadu-ta>

9. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади [Електронний ресурс] : навч. посіб. Київ : ІГС, 2017. 119 с. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2018/04>

10. Горбунов О. В. Бюджетний менеджмент в системі державного регулювання економіки [Електронний ресурс] : дис. ... канд. ек. наук : 08.00.03 / Центральноукраїнський національний технічний університет. Кропивницький, 2018. 272 с. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/K_23_073_03/Gorbunov_dis.pdf

11. Громадське Партнерство «За прозорі місцеві бюджети!» [Електронний ресурс]. URL: <http://probudget.org.ua/>

12. Дем'янишин В. Г. Бюджетний менеджмент [Електронний ресурс] : підруч. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 532 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/24322/1>

13. Дем'янишин В. Г. Концептуальні засади бюджетного процесу в Україні [Електронний ресурс]. *Фінанси, облік, банки*. 2007. № 13. С. 30-37. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/13260/1/2007>

14. Дмитрик О. О. Бюджетний процес в Україні в сучасних умовах [Електронний ресурс]. *Право та інноваційне суспільство*. Київ, 2018. № 1. С. 67-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2018_1_12

15. Жебчук Р. Л. Необхідність оцінювання якості бюджетного планування в умовах реформування бюджетної системи України [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2014. №717. С. 136-139. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvchu_es_2014_717_31.pdf

16. Жихор О. Б., Кириленко О. П. Місцеві фінанси [Електронний ресурс] : підручник. Київ : УБС НБУ, 2015. 579 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/12268>

17. Зубенко В. В. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу [Електронний ресурс] : навч. посіб.; 5-те вид. Київ : ІБСЕД, 2015. 120 с. URL: https://www.ibser.org.ua/sites/default/files/ppb_5th_2015.pdf
18. Зубенко В. В. Сучасна бюджетна система: правила та процедури [Електронний ресурс] : навч. посіб. Київ : ІБСЕД, 2017. 184 с. URL: https://www.ibser.org.ua/sites/default/files/170x240_preview_0.pdf
19. Іванський А. Й. Бюджетний процес на місцевому рівні: напрямки вдосконалення [Електронний ресурс]. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6 С. 201-204. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/60.pdf
20. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні [Електронний ресурс]. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 80-94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2017_8_6
21. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-ВР>
22. Лученко І. О. Забезпечення прозорості формування місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. *Чернігівський часопис*. 2015. № 1. С. 66-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2015_1_11
23. Макогон В. Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів [Електронний ресурс]. *Фінанси, грошовий облік і кредит*. 2017. № 10. С. 314-318. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_10_50
24. Ніщимна С. Бюджетний процес: деякі принципи [Електронний ресурс]. *Юридичний вісник*. 2015. №1. С. 101-105. URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2015/19.pdf
25. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/kaznachejstvo-informuye/yediniy-reyestr-rozporiyadnikiv-ta-oderzhuvachiv-byudzhetnih-koshtiv>.
26. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

27. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>

28. Офіційний сайт Хмельницької міської ради. [Електронний ресурс]. URL: <http://khm.gov.ua/>

29. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України [Електронний ресурс] : монографія. Київ : НДФІ, 2006. 584 с. URL: <http://www.disslib.org/bjudzhet-v-umovakh-transformatsiyi-ekonomiky-ukrayiny.html>

30. Паучок А. А. Актуальні проблеми організації бюджетного процесу на місцевому рівні [Текст]. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі* : збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23 грудня 2019 р.). : Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 4. С. 27-29.

31. Паучок А. А. Деякі питання ефективності організації бюджетного процесу на місцевому рівні [Текст]. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти (частина I)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Львів, 25-26 грудня 2019 р. Львів : Львівський науковий форум, 2019. С. 35-37.

32. Плєскач В. Л., Прокопенко Н. О. Інституційно організаційне забезпечення середньострокового бюджетного планування в Україні [Електронний ресурс]. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 45-49. URL: <https://www.pressreader.com/ukraine/economy-of-ukraine-ukrainian/20190315/281522227409337>

33. Про бюджет міста Хмельницького на 2014 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/rishennya-pro-byudzheth-na-2014-r>

34. Про бюджет міста Хмельницького на 2015 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/rishennya-pro-byudzheth-na-2015-r>

35. Про бюджет міста Хмельницького на 2016 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-byudzheth-mista-hmelnyckogo-na-2016-rik>

36. Про бюджет міста Хмельницького на 2017 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-byudzheth-mista-hmelnyckogo-na-2017-rik>

37. Про бюджет міста Хмельницького на 2018 рік [Електронний ресурс].
URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-byudzhnet-mista-hmelnyckogo-na-2018-rik>
38. Про бюджет міста Хмельницького на 2019 рік [Електронний ресурс].
URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-byudzhnet-mista-hmelnyckogo-na-2019-rik>
39. Про бюджет міста Хмельницького на 2020 рік [Електронний ресурс].
URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-byudzhnet-mista-hmelnyckogo-na-2020-rik>
40. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19/sp:max100>
41. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування : Закон України від 06.12.2018 р. № 2646-VIII [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19>
42. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
43. Про затвердження звіту про виконання міського бюджету за 2014 рік [Електронний ресурс]. URL: http://www.khmelnytsky.com/index.php?option=com_content&view=article&id=24977:01-q-2014-q&catid=588:-04032015&Itemid=251
44. Про затвердження звіту про виконання міського бюджету за 2015 рік [Електронний ресурс]. URL: http://www.khmelnytsky.com/index.php?option=com_content&view=article&id=29783%3Aq-----2015-q&catid=331%3A2011-10-04-08-37-56&Itemid=251
45. Про затвердження звіту про виконання міського бюджету за 2016 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-zvitu-pro-vykonannya-miskogo-byudzhetu-za-2016-rik>
46. Про затвердження звіту про виконання міського бюджету за 2017 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-zvitu-pro-vykonannya-miskogo-byudzhetu-za-2017-rik>

47. Про затвердження звіту про виконання міського бюджету за 2018 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-zvitu-pro-vykonannya-miskogo-byudzhetu-za-2018-rik-0>

48. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки та затвердження Бюджетного регламенту проходження бюджетного процесу на місцевому рівні [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2019 р. № 228 / Міністерство фінансів України (мінфін України). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0228201-19>

49. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

50. Роменська О. О. Бюджетний процес на місцевому рівні та його удосконалення [Електронний ресурс]. *Фінансовий простір*. 2017. № 1 (25). С. 98-101. URL: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1701/17rkmtju.pdf>

51. Сидоренко О. М., Воленко В. Г., Кумков Д. Л. Теоретичні засади визначення взаємозв'язків між категоріями «бюджетний процес» та «державний фінансовий контроль» [Електронний ресурс]. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 3 (65). С. 257-265. URL: http://www.scientificview.umsf.in.ua/archive/2019/3_65_2019/33.pdf

52. Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. Бюджетний менеджмент [Електронний ресурс] : підручник. за заг. ред. В. Федосова. Київ : КНЕУ, 2004. 864 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/90926/>

53. Фоменко Ю. О. Правове регулювання бюджетного процесу в Україні [Електронний ресурс] : дис. ... канд. юр. Наук : 12.00.07 / Університет Державної фіскальної служби України, 2019. 237 с. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11.pdf>

54. Чуприна Л. М. Правова характеристика поняття "процесу" в бюджетному праві [Електронний ресурс]. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 126-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_30

55. Шаповал С. Л. Напрями розвитку системи бюджетного планування [Електронний ресурс]. *Економічний вісник університету*. Київ, 2017. Вип. 32(1). С. 204-210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есvц_2017_32%281%29__29
56. Шаповалов С. Л. Бюджетне планування у системі соціально-економічного розвитку країни [Електронний ресурс] : дис. ... канд. ек. наук : 08.00.08 / Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2017. 216 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/Mg==/2df9ee2147172a.pdf>
57. Щербина О. В. Бюджетний процес в Україні в контексті змін бюджетного законодавства [Електронний ресурс]. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Київ, 2015. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_4_9
58. Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Кириленко О. П. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень [Електронний ресурс] : монографія. – Тернопіль : Економічна думка, 2011. 544 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/33135/1/68.PDF>
59. Gordiienko L., Zilinska A. Technological aspects of the mechanism of formation of local budgets in Ukraine for 2018-2020 years [Електронний ресурс]. *Development Management*. 2018. Vol 4, No 4. P. 64-72. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/c4e9/64de79bd68258128ea31772a0742c3f02545.pdf>
60. Hrubliak O. M., Karvatskyi M. V., Zhavoronok A. V. Methodical approaches to assess the efficiency of the budget process in Ukraine [Електронний ресурс]. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. Vol 2 (13). No 2. P. 108-113. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.pdf

ДОДАТКИ

Таблиця А.1. Підходи до визначення сутності поняття «бюджетний процес»*

№	Джерело	Визначення
1	2	3
1.	Зубенко В. В. [18, с. 13]	«це цикл, який починається та закінчується з визначення переліку соціальних та економічних проблем і охоплює поетапне впровадження усіх заходів, необхідних для їх подолання»
2.	Бугай Т. В. [4, с. 632]	«організована і нормативно врегульована діяльність державних та місцевих органів влади у галузі бюджету»
3.	Чуприна Л. М. [54, с. 127]	«це сукупність дій уповноважених на основі норм бюджетного права органів державної влади та місцевого самоврядування зі складання, розгляду, затвердження й виконання бюджету, а також зі складання, розгляду і затвердження звіту про його виконання»
4.	Павлюк К. [29, с. 60-61]	«це діяльність законодавчих, виконавчих і судових органів влади, пов'язана з формуванням цілей і завдань бюджетної політики на наступний бюджетний рік і середньострокову перспективу, складанням, розглядом і затвердженням бюджетів, оцінкою отриманих результатів і контролем на всіх цих етапах, організацією управління такою діяльністю»
5.	Дем'янишин В. [12, с. 35]	«це діяльність органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та усіх учасників бюджетних відносин, що здійснюється на основі відповідних принципів, положень, заходів, методів та засобів, регулюється правовими нормами і пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням, виконанням, розглядом і затвердженням звітів про виконання бюджету держави й усіх його ланок»
6.	Сидоренко О. М., Воленко В. Г., Кумков Д. Л. [51, с. 260]	«це діяльність законодавчо визначених та уповноважених державних інституцій по здійсненню планування дохідної та видаткової частин бюджету відповідного рівня на визначений період та контролю за його виконанням»
7.	Федосов В. [52, с. 16]	«це система поетапного приймання рішень та їх виконання, за допомогою якої повноважні на те представники суспільно-політичних груп та інститутів пропонують, розглядають і схвалюють бюджет»
8.	Дмитрик О. О. [14, с. 67]	«це сукупність дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів, а також складання, розгляду і затвердження звіту про їх виконання, здійснювана на підставі норм бюджетного права»
9.	Роменська К. М. [50, с. 98]	«це регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України»

*Примітка. Складено автором

Таблиця Б.1. Класифікація принципів бюджетного процесу*

I		
За законодавством		
1	2	3
№	назва	характеристика
1	єдності	даний принцип проявляється у єдності нормативно-правового забезпечення, визначеної БКУ бюджетної класифікації, що є обов'язковою для використання, єдиною грошовою системою
2	збалансованості	зрівноваження витрат бюджету та надходжень на відповідний бюджетний період
3	самостійності	Державний та місцеві бюджети є самостійними
4	повноти	усі витрати та надходження підлягають включення до складу бюджету
5	обґрунтованості	зобов'язання формування бюджету на основі затверджених методик із врахуванням показників економічного та соціального розвитку
6	ефективності і результативності	бюджетний процес реалізується згідно із запланованими при складанні бюджетів планових показників
7	субсидіарності	максимальне наближення гарантованих послуг до їх споживача
8	цільового використання бюджетних коштів	здійснення видатків на закріплені цілі, визначені бюджетними призначеннями
9	справедливості та неупередженості	бюджетний процес ґрунтується на неупередженому та справедливому розподілі суспільного багатства між територіальними громадами та громадянами
10	публічності та прозорості	дотримання зв'язку із громадськістю з питань забезпечення бюджетного процесу
II		
Загальні принципи		
№	назва	характеристика
1	розподілу бюджетних повноважень	встановлений законодавством розподіл повноважень згідно із стадіями бюджетного процесу
2	пріоритету видаткових повноважень над дохідними	під час розробки бюджетів відповідними органами пріоритетність надається видаткам над доходами
3	рівності бюджетний повноважень ОМС	для ОМС різного рівня передбачено однаковий порядок судового захисту у разі порушення їх повноважень
4	спеціалізації бюджетних показників	регламентація бюджетного процесу ст. 8 БКУ про бюджетну класифікацію, що закріплює класифікацію доходів, видатків, кредитування, фінансування та боргу бюджету
5	щорічності бюджету	зобов'язання щорічного прийняття бюджету до запланованого року
6	гласності	обов'язкове обговорення проекту бюджету із громадськістю, публікацію на офіційному сайті та доведення його до населення
7	наочності	відображення взаємозв'язку показників бюджету із економічними показниками

Продовження таблиці Б.1

8	достовірності	зобов'язання використання лише реальних показників під час складання бюджету
9	суворості терміновості	відповідність усіх стадій бюджетного процесу термінам їх виконання
III		
Специфічні принципи		
1	науковості	наукове обґрунтування усіх питань бюджетного процесу
2	циклічності	повторення стадій бюджетного процесу із забезпеченням чіткого порядку їх послідовності
3	порівнянності	обов'язок співставлення та порівняння показників, що призводять до зростання чи зменшення видатків та доходів
4	бюджетного регулювання	зобов'язання досягнення оптимального балансу між видатковою та дохідною частиною
5	аналітичної діяльності	ефективне функціонування та забезпечення інформаційно-аналітичних систем
6	дотримання бюджетної дисципліни	контроль усіх стадій бюджетного процесу та його учасників

*Примітка. Складено автором на основі джерел [7; 6, с. 42; 2, с. 102; 24, с. 102-104; 53, с. 38-45]

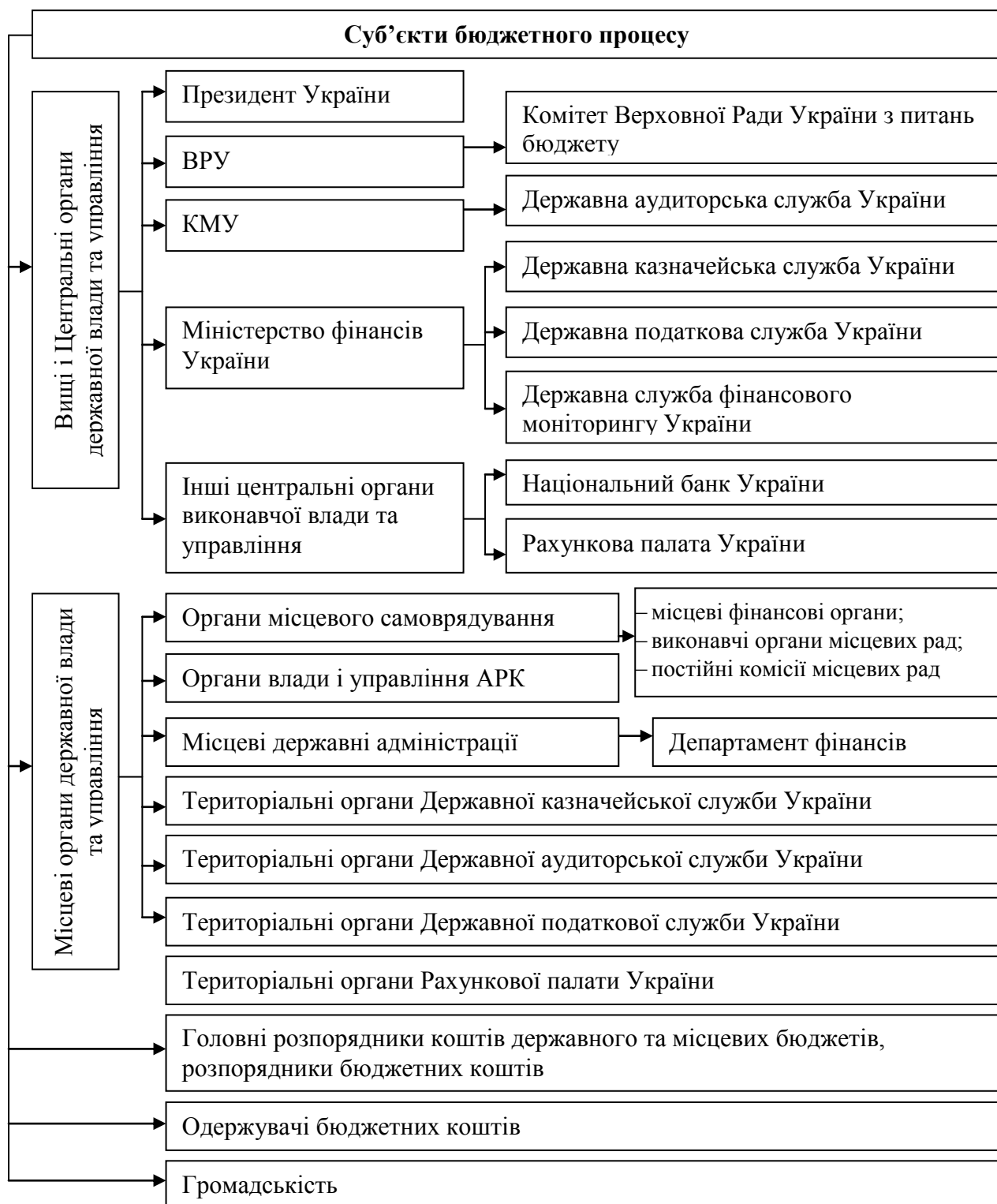

Рисунок В.1 – Суб'єкти бюджетного процесу в Україні

Джерело: [10, с. 37]

Таблиця Г.1. Доходи бюджету міста Хмельницького на 2018-2022 рр., (млн. грн.)*

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп росту, %			
						2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
Загальний обсяг доходів, усього у тому числі:	2922,33	2986,49	2656,77	2670,60	2820,22	102	89	101	106
1) міжбюджетні трансферти, усього з них:	1406,1	1160,90	477,31	458,53	493,84	83	41	96	108
– освітня субвенція	304,65	368,26	424,57	458,53	493,84	121	115	108	108
– медична субвенція	210,18	192,22	52,74	-	-	91	27		
Податкові надходження, усього з них:	1321,97	1600,76	1951,73	1990,67	2098,90	121	122	102	105
– податок на доходи фізичних осіб	785,25	1 003,64	1272,67	1350,24	1430,58	-	-	106	106
– податок на прибуток підприємств	0,5	1,64	1,65	1,67	1,67	328	101	101	100
– акцизний податок	80,5	78,5	151,10	80,9	81,00	98	192	54	100
– місцеві податки і збори	387,06	446,26	525,80	557,34	585,11	115	118	106	105
– екологічний податок	0,56	0,50	0,50	0,51	0,53	89	100	102	104
Неподаткові надходження, усього з них:	187,70	214,17	218,22	212,18	218,23	114	102	97	103
– частина чистого прибутку комунальних підприємств, що вилучається до міського бюджету	0,80	1,00	1,50	1,50	1,50	125	150	100	100
– плата за розміщення тимчасово вільних коштів	17,50	12,50	7,50	7,50	7,50	71	60	100	100
– надходження від штрафів та фінансових санкцій	1,20	2,30	2,35	2,37	2,38	192	102	101	100
– плата за встановлення земельного сервіту	-	9,00	9,60	9,75	9,80	-	107	102	101
– плата за надання адміністративних послуг	22,94	28,48	25,00	25,00	25,00	124%	88	100	100

–надходження орендної плати за комунальне майно	8,56	9,80	9,73	9,86	10,00	114	99	101	101
–державне мито	1,00	0,85	0,90	0,90	0,90	85	106	100	100
–надходження коштів пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту	15,00	12,00	12,00	0,00	0,00	80	100	0	-
–кошти за шкоду внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок	-	1,00	2,00	1,80	1,50	-	200	90	83
–інші надходження	7,50	6,00	1,00	1,00	1,00	80	17	100	100
–власні надходження бюджетних установ	111,63	129,25	146,64	152,50	158,65	116	113	104	104
Доходи від операцій з капіталом	3,64	6,46	5,30	5,00	5,00	177	82	94	100
Цільовий фонд	3,41	4,21	4,20	4,20	4,25	123	100	100	101

*Примітка. Складено автором на основі джерел [37-39]

Таблиця Д.1. Видатки бюджету міста Хмельницького на 2018-2022 рр., (млн. грн.)*

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп росту, %			
						2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
Державне управління	113,98	148,78	178,51	192,79	207,63	131	120	108	108
Освіта	956,78	1119,81	1 400,74	1 447,11	1 521,19	117	125	103	105
Охорона здоров'я	360,24	354,85	133,51	134,14	144,47	99	38	100	108
Соціальний захист та соціальне забезпечення	986,50	750,05	202,99	219,24	236,12	76	27	108	108
Культура і мистецтво	33,06	38,78	46,07	49,75	53,58	117	119	108	108
Фізична культура і спорт	32,00	38,56	64,69	69,87	75,25	121	168	108	108
Житлово-комунальне господарство	144,36	185,77	239,53	245,25	251,20	129	129	102	102
Економічна діяльність	215,18	266,50	305,12	229,51	247,17	124	114	75	108
Інша діяльність	6,10	11,55	10,82	11,45	12,10	189	94	106	106
Міжбюджетні трансферти	28,27	54,58	71,46	71,48	71,49	193	131	100	100
Всього	2876,47	2969,23	2653,45	2670,60	2820,22	103	89	101	106

*Примітка. Складено автором на основі джерел [37-39]

Таблиця Е.1. Оцінка прозорості бюджету м. Хмельницького на 2018 рік*

№	Етап бюджетного процесу	Показник	Параметр	Сума макс. балів	Сума факт. балів	%
1.	Складання проекту бюджету	Прогноз дохідної та видаткової частини бюджету на плановий та 2 наступні бюджетні роки	Відкритість інформації	3	2	67
2.		Стратегія розвитку		2	2	100
3.		Програма соціально-економічного розвитку		4	3,7	93
4.		Прозорість рішень	Збір пропозицій громадськості	4	0	0
5.			Залучення дорадчих органів	5	0	0
6.			Консультації рішення про податки та збори	4	1	25
7.			Пункт бюджету на офіційному сайті	Інноваційні практики	16	5,5
8.	Розгляд проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет	Проект місцевого бюджету	Відкритість інформації	4	3	75
9.		Бюджетні запити		4	0	0
10.		Рішення про місцевий бюджет		3	3	100
11.		Паспорти бюджетних програм		3	1,7	57
12.		Прозорість рішень	Обговорення проекту бюджету	5	4	80
13.			Бюджетні слухання	4	1	25
14.			Рішення про місцевий бюджет	5	4	80
15.		Інноваційні практики	«Бюджет для громадян»	5	0	0
16.	Онлайн-консультації		2	1	50	
17.	Виконання бюджету із внесенням змін	Внесення змін	Відкритість інформації	7	6	86
18.		Веб-портал використання публічних коштів		2	0	0
19.		Закупівлі		3	3	100
20.		Капітальні видатки		2	0	0
21.		Комунальні підприємства		9	4	44
22.		Прозорість рішень	Бюджет участі	7	6	86
23.		Інноваційні практики	Ефективність комунальних підприємств	3	0	0
24.			Prozorro	2	1	50
25.			Онлайн-інструменти	2	2	100

26.		Дані про капітальні видатки		2	0	0
27.	Звітування про виконання бюджету	Квартальні звіти	Відкритість інформації	5	0	0
28.		Річний звіт		5	4	80
29.		Звіти про виконання паспортів бюджетних програм		3	1,5	50
30.		Звіт про виконання програми соціально-економічного розвитку		3	0	0
31.		Публічний звіт голови		Прозорість рішень	3	0,5
32.		Звіти про використання коштів місцевого бюджету	Інноваційні практики	2	0	0
33.		Звіти з оцінки ефективності виконання бюджетних програм		3	0	0
34.		Залучення громадськості до оцінки виконання бюджету		3	0	0

*Примітка. Складено автором за джерелом [11]

Таблиця Ж.1. Зведена таблиця запропонованих заходів щодо удосконалення організації бюджетного процесу*

№	Назва заходу	Методи здійснення	Цілі, що досягаються	Очікуваний результат
1	2	3	4	4
1.	Зібрання пропозицій громадськості щодо складання бюджету на плановий рік	– Затвердження нормативно-правового акту, що передбачатиме процедури збору пропозицій від громадськості щодо проекту бюджету (з 15 липня по 15 жовтня); – публікація звіту про пропозиції із обґрунтованим визначенням про їх виконання	Урегулювання процесу збору пропозицій від громадськості; налагодження контакту із громадськістю в організації бюджетного процесу, підвищення рівня участі громадськості в управлінні бюджетом	Можливість унормованого впливу громадськості на формування місцевого бюджету, врахування пропозицій громадськості дозволить оцінити їх вплив на бюджетний процес у майбутньому. У поєднанні із 2, 3 та 11 заходом забезпечить зростання показника прозорість рішень на 66 %
2.	Залучення дорадчих органів до розробки бюджету	Створення робочої групи, що прийматиме участь в процесі планування бюджету та складатиметься із зацікавлених сторін	Налагодження зворотного зв'язку із суб'єктами бюджетного процесу	Удосконалення процесу планування місцевого бюджету. Забезпечить зростання загального показника прозорості бюджету на 28 %
3.	Оптимізація роботи ХМР щодо інформування про дані бюджетного процесу	Розміщення на сайті ХМР даних про: – головних розпорядників бюджетних коштів з кодами ЄДРПОУ; – паспорти усіх бюджетних програм відповідних департаментів	Можливість ознайомлення із усіма паспортами бюджетних програм із вільним доступом та головними розпорядниками бюджетних коштів	Оптимізація бюджетного процесу; підвищення прозорості та відкритості про бюджетний процес у м. Хмельницькому; спрощення отримання інформації про головних розпорядників бюджетних коштів.
4.	Підвищення прозорості бюджетних слухань	Зобов'язати ХМР до обов'язкового оголошення та проведення бюджетних слухань	Оприлюднення переліку пропозицій, що дозволить визначити які із них було прийнято та які було не враховано, із можливістю оцінки ефективності проведення таких слухань	Підвищення прозорості організації бюджетного процесу в м. Хмельницькому

5.	Дотримання бюджетного законодавства щодо термінів прийняття рішення про місцевий бюджет	Рекомендовано проведення пленарного засідання сесії ХМР, де буде розглянуто проект рішення про бюджет, терміном не пізніше, ніж 25 грудня року, що передує плановому	Дотримання бюджетного законодавства	Оптимізація бюджетного процесу
6.	Дотримання бюджетного законодавства щодо термінів проведення бюджетних слухань	Рекомендовано оприлюднювати проект рішення про місцевий бюджет за 20 днів до розгляду його на сесії ХМР	Дотримання бюджетного законодавства	Оптимізація бюджетного процесу
7.	Участь громадськості у бюджетному процесі	– Рекомендовано впровадження практики поширення серед громадян «Бюджету для громадян»; – залучення експертів для навчання з опанування цими інструментарієм, проведення тренінгів та семінарів	Опанування громадськості тематичними знаннями із особливостей організації бюджетного процесу	Підвищення рівня прозорості організації бюджетного процесу в м. Хмельницькому. Дасть змогу підвищити рівень параметру інноваційних практик на 8 %
8.	Звітування про проведені консультації із жителями міста	Оприлюднення на сайті звітів про результати проведених консультацій із жителями міста	Налагодження зворотного зв'язку із громадськістю	Підвищення рівня участі та довіри громадськості до ХМР
9.	Інформування	Розміщення відповідної інформації на Єдиному веб-порталі використання публічних коштів	Можливість поглибленого аналізу видатків і їх прогнозування	Підвищення рівня організації бюджетного процесу та бюджетного планування. У поєднанні із 10 заходом дозволить підвищити рівень параметру відкритості інформації бюджету на 15 %

Продовження таблиці Ж.1

10.	Квартальні звіти про виконання місцевого бюджету	Оприлюднення на сайті ХМР інформації щодо квартальних звітів про виконання бюджету м. Хмельницького	Підвищується рівень організації бюджетного процесу шляхом надання можливості аналізу актуальних даних про виконання бюджету	Актуальний та своєчасний аналіз виконання видаткової та дохідної частини місцевого бюджету. Зростання параметру відкритості інформації бюджету на 15 %
11.	Звітування голови про виконання бюджету	Попереднє інформування та проведення публічного представлення інформації про виконання бюджету міста Хмельницького не пізніше, аніж 20 березня	Підвищення рівня довіри до ХМР	Покращення організації бюджетного процесу. Зростання параметру прозорості рішень в організації бюджетного процесу на 66 %
12.	Проведення оцінки ефективності бюджетного процесу на постійній основі	Розрахунок показників: якості оцінки планування бюджету, ефективності виконання бюджету, якості бюджетної звітності, ефективності інституційного забезпечення бюджетного процесу, ступеню прозорості бюджетного процесу	Оперативне прийняття рішень для покращення умов організації бюджетного процесу та впровадження превентивних заходів із оцінки можливих відхилень у майбутньому	Сприяння підвищенню ефективності діяльності усіх суб'єктів бюджетного процесу, збільшення можливостей подальшого його удосконалення

*Примітка. Складено автором

Таблиця 3.1. Оцінка планової прозорості бюджету м. Хмельницького*

№	Етап бюджетного процесу	Показник	Параметр	Сума факт. балів	Сума план. балів	Відхилення (+/-)	
1.	Складання проекту бюджету	Прогноз дохідної та видаткової частини бюджету на плановий та 2 наступні бюджетні роки	Відкритість інформації	2	2	0	
2.		Стратегія розвитку		2	2	0	
3.		Програма соціально-економічного розвитку		3,7	3,7	0	
4.		Складання проекту бюджету	Збір пропозицій громадськості	Прозорість рішень	0	4	4
5.			Залучення дорадчих органів		0	2	2
6.			Консультації рішення про податки та збори		1	1	0
7.			Пункт бюджету на офіційному сайті		5,5	5,5	0
8.	Розгляд проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет	Проект місцевого бюджету	Відкритість інформації	3	3	0	
9.		Бюджетні запити		0	0	0	
10.		Рішення про місцевий бюджет		3	3	0	
11.		Паспорти бюджетних програм		1,7	1,7	0	
12.		Обговорення проекту бюджету	Прозорість рішень	4	4	0	
13.		Бюджетні слухання		1	4	3	
14.		Рішення про місцевий бюджет		4	5	1	
15.		Розгляд проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет	«Бюджет для громадян»	Інноваційні практики	0	1	1
16.			Онлайн-консультації		1	1	0
17.	Виконання бюджету із внесенням змін	Внесення змін	Відкритість інформації	6	6	0	
18.		Веб-портал використання публічних коштів		0	2	2	
19.		Закупівлі		3	3	0	
20.		Капітальні видатки		0	0	0	
21.		Комунальні підприємства		4	4	0	
22.		Бюджет участі	Прозорість рішень	6	6	0	
23.		Ефективність комунальних підприємств	Інноваційні практики	0	0	0	
24.		Prozorro		1	1	0	
25.		Онлайн-інструменти		2	2	0	

26.		Дані про капітальні видатки		0	0	0
27.	Звітування про виконання бюджету	Квартальні звіти	Відкритість інформації	0	3	3
28.		Річний звіт		4	4	0
29.		Звіти про виконання паспортів бюджетних програм		1,5	1,5	0
30.		Звіт про виконання програми соціально-економічного розвитку		0	0	0
31.		Публічний звіт голови		Прозорість рішень	0,5	1
32.		Звіти про використання коштів місцевого бюджету	Інноваційні практики	0	0	0
33.		Звіти з оцінки ефективності виконання бюджетних програм		0	0	0
34.		Залучення громадськості до оцінки виконання бюджету		0	0	0

*Примітка. Складено автором за джерелом [11]

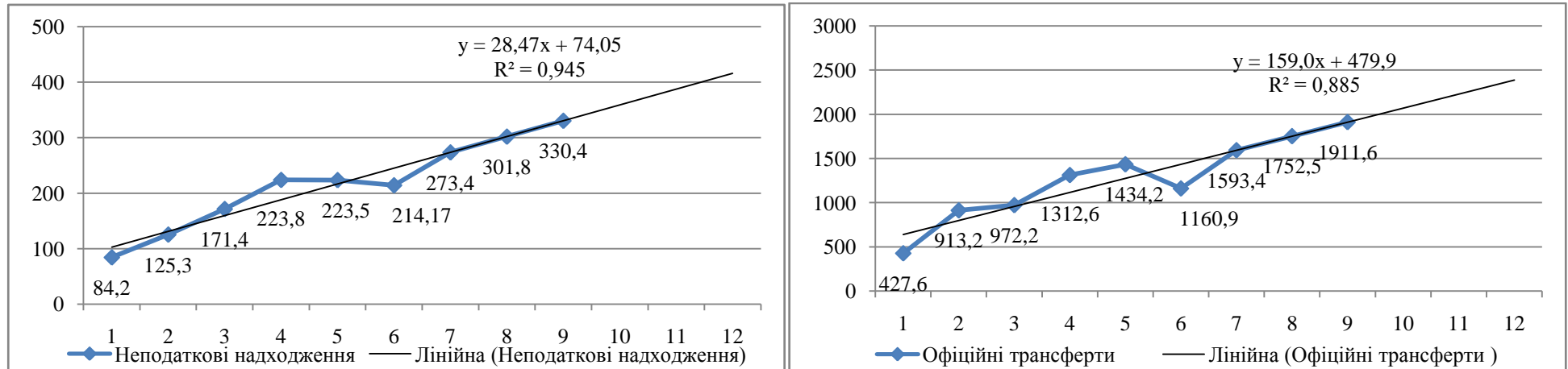

Рисунок И.1. Прогноз статей дохідної частини бюджету на 2023-2025 рік, (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором

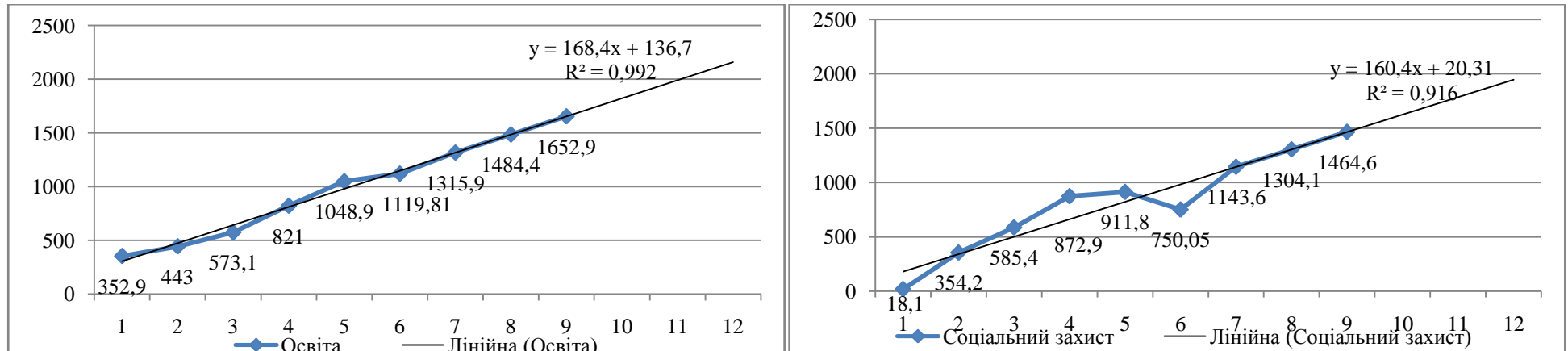

Рисунок И.2. Прогноз видатків на освіту та соціальний захист на 2023-2025 рік, (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором

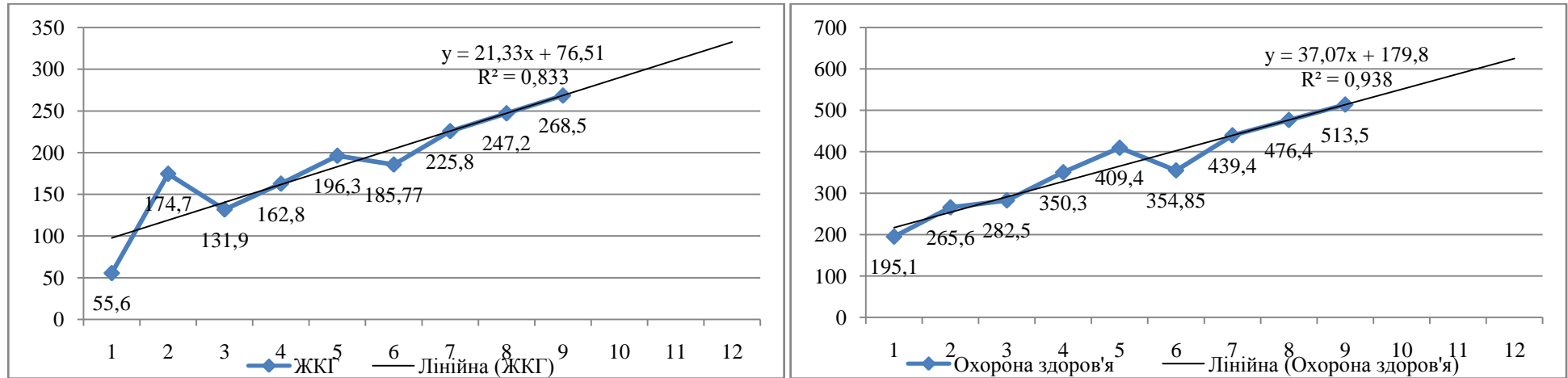

Рисунок И.3. Прогноз видатків на ЖКГ та охорону здоров'я на 2023-2025 рік, (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором

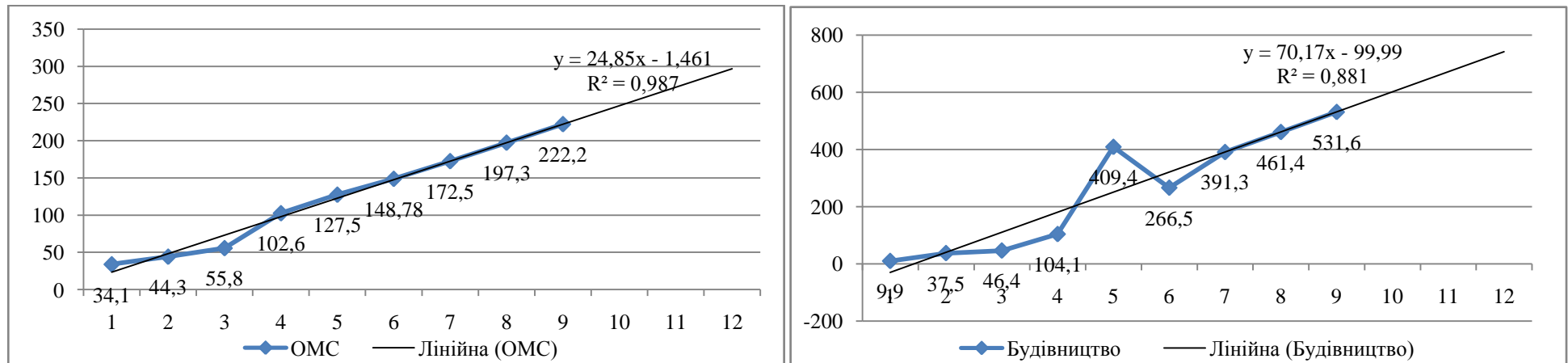

Рисунок И.4. Прогноз видатків на ОМС та будівництво на 2023-2025 рік, (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором

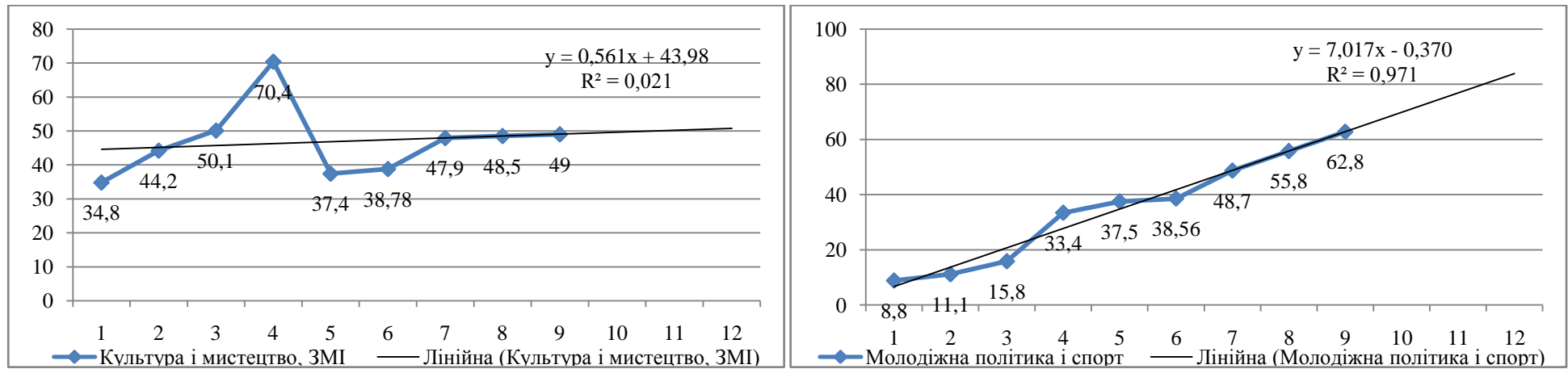

Рисунок И.5. Прогноз видатків на культуру та і мистецтво та молодіжну політику на 2023-2025 рік, (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором

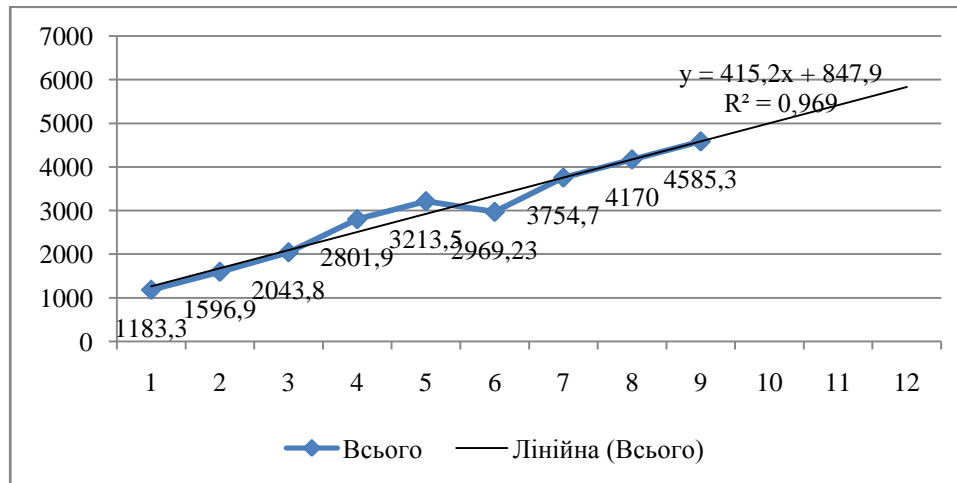

Рисунок И.6. Прогноз видатків усього на 2023-2025 рік, (млн. грн.)*

*Примітка. Складено автором